

नमो तस्मै भगवतो अरहतो सम्भासम्बुद्धस्य

आनन्दभूमि

THE ANANDABHOOMI
(BUDDHIST MONTHLY)

(भगवान् बुद्धले रोगीको सेवा गरेको)

एक प्रतिको रु. ३/- वार्षिक ग्राहकशुल्क रु. ३०/- आजीवन ग्राहकशुल्क रु. ३००/-

बुद्धसम्बन्ध २५३७

नेपालसम्बन्ध १११४

वर्ष २१

त्रिभुवने

सिल्लोत्थ

अंक ११

विक्रमसम्बन्ध २०५०

१९१४ A. D.

Vol. 21

फागुन

February

Mo. 11

(अन्तिम कभरको बाकी)

बुद्धधर्म संबन्धी उत्थान विषयमा प्रस्ताव प्रस्तुत गर्नु भएको थियो ।

सोही समारोहमा प्रत्येक तीन वर्षमा ज्ञानमाला राष्ट्रिय सम्मेलन गर्ने प्रस्ताव पारित भए अनुसार पाल्पाका ज्ञानमाला संघलाई बोल्ने राष्ट्रिय सम्मेलन मनाउन उक्त संघका अध्यक्ष कृष्णप्रसाद शाक्यलाई ज्ञान-ज्योति कंसाकारद्वारा समर्पित स्वयम्भू चैत्य प्रदान गरी पालो दिइएको थियो । यसै गरी गोष्ठी अबधिमा स्वयम्भूमा ज्ञानमाला भजन र धर्मदेशना हुनुका साथै सहभागीहरूद्वारा इटु बहाल र अन्य स्थानहरूमा ज्ञानमाला भजन भएको थियो ।

(नेपालभाषा)

१११४ पोहेलाथ्व =, यँ-

अष्टमीपति ज्ञानमाला भजन व धर्मदेशनाया स्वसाभवाः स्वयम्भू ज्ञानमाला भजनखलकं सिच्याम् पुलंगु महापानी विहारय् बुद्धपूजा यायेगु यानावैस्वकथं थनया संसूत्राःया मिखाबहाल्य् बुद्धपूजा जुयाःलि भजन नं जुल । उगु विहारया थाकुलि संबुद्धरत्न वञ्चचार्यपाखें विहारया चिन्नाहाकःगु परिचय व्यंगुया नापं धर्मदेशना यासे भिक्षु अश्वघोष महास्थविरं धंविज्वात; "थुकथं ज्ञानमाला भजन व धर्मदेशनाया स्वसा. स्वःगु मनूतयूत शिष्ट व धार्मिक ज्वीगु खँय तालिम याये फौला धकाः खः । सोघलय् छम्ह उपासकं चिन्नाहाःया न्ह्याःने थम्हं लहिनासँम्ह खिचा हयाः भगवान्यात वन्दना यायेगु तालिम बियाः थम्हं धाःधा थें वन्दना याकाचवन । धार्थे हे खिचा तालिम जगुछना । थथे बहःपतिक बयागु नं खास यानाः बाहाः बाहाःयापि तालिम ज्वीला धकाः हे खः । तालिम मज्जुपिसं न्ह्यागु ज्या घाःसां बांलाइमखु, न्ह्याक्व ज्या घाःसां जन नं देवखु । ज्या खँ बांलानाः मतिभिसा दुःख ज्वी मखु । सन् धंम्ह कपितजक न्वायेभु याइम्ह जुयाचवन

बुद्ध थम्हथत हे न्वाइम्ह खः । उकि मेपित न्वाये थें बत नं न्वात धकाः तं चायेमज्जु, मनं खंकाः तालिम ज्वीमाः खँ थ्वीकाकायेथाकु, अर्थ थ्वीके थाकु उकि छववलं छुकी कुंछिने नं मज्जु ।"

पुण्यानुमोदन जुयाः ववचाःगु उगु ज्याइवः शान्तरत्न शाक्यपाखें न्ह्याकूगु खः ।

बुसादँ व बुदिं हन

१११४ सिल्लाथ्व १, यल-

थनया वेलुवनाराम विहारया बुसादँ व भिक्षु कालुदायीया चयन्हयूदँ बुदिं तःजिक हन । थेक्व गा. वि स. या नापः तुजनी डंगोनया सभापतित्वय् जूगु उगु बौद्ध मुज्यास मूपाहाँ उद्योग भ्रम राज्यमन्त्री रामकृष्ण ताम्राकार विहारयात बुं दानयाःपि वातापि व जन्मकाःछि विहारया जः जुयादीपित्त दसि-पौ लःल्हाना दिइगुया नापं भिक्षु कालुदायीयात विहारयापाखें हना-पौ लःल्हाना दित्ति ।

उद्यलय् मन्त्री रामकृष्ण ताम्राकार थत धार्थेयाह बौद्ध उपासकया परिचय बियादिसे भन्तेपिनि न्ह्याःने उत मूपाहाँ कथं ब्वने मते ग्रले भन्तेपिनि न्ह्याःने मेमेपि सरकारी मनूतयूत नं मूपाहाँ कथं सःतेगु मत्वः ब्यादित्ति ।

थथे हे पुवा बौद्ध समूहया नापः हर्षमुनि शाक्य, ज्ञानमालातमाया नापः कृष्णप्रसाद शाक्य भिक्षुना न्वच्च् व यु. बी. स. ज्ञानमालाभजनखलः स्वयम्भूया स्वक्व शान्तरत्न शाक्य भिक्षुना-कविता म्यंकाबिज्यात । वेलवनाराम विहारया सच्चिं लसकुस व कोवाध्यक्ष आर्थिक प्रतिबन्ध न्ह्याक्वयादित्ति ।

विहारय् उपस्थित जूपि सकतितं सुबया कौन्सिल विहन्हसिया ज्यःना विहारया पाखें याकूगु जुल ।

आनन्दभूमि

प्रधान-सम्पादक

भिक्षु कुमार काश्यप

ध्यवस्थापक

भिक्षु अश्वघोष

सम्पादक

सुवर्ण शाक्य

फोन नं २-१२८५५

पोष्टबक्स नं. १४१८

काठमाडौं ।

कार्यालय

'आनन्दभूमि'

अनन्दकुटीविहार

पोष्टबक्स नं. ३००७

स्वयम्भू, काठमाडौं ।

फोन नं. २-७१४२०

प्रकाशक

आनन्दकुटीविहारगुठी

आनन्दकुटी, स्वयम्भू,

काठमाडौं ।

नगर-कार्यालय

संधाराम

सुदी, क्षेत्रपाटी, काठमाडौं ।

फोन नं. २-१५०२०

- ★ मूर्खहरू आफैलाई शत्रु बनाएर पापकर्म गर्छन् । त्यही पापकर्मको कटुफल पछि ऊ आफैलाई प्राप्त हुन्छ ।
- ★ जुन कामको फल भोग गर्दा आंसु बहाई पछुतो गर्नुपर्ला त्यस्तो काम सज्जनले नगर्नु नै बेस हो ।

सम्पादकीय

अहिले नेपालमा बौद्ध जागरण

नेपालीहरूमा बौद्ध धर्मावलम्बी बरै भए पनि शदियोंको बौद्ध संस्कृतिको मिसाबटको बानी यसैका बौद्धहरूले आफूले मानेका सबै परंपरा र धर्मलाई बौद्धविधि नै मानेका छन् र ठानेका छन् । बौद्धले गरेका भएपनि सबै कुरा बौद्ध पाराको हुँदैनन् भन्ने कुरामा उनीहरूले ख्याल राखेका छैनन् । जातले बौद्ध हुँदा कर्मले बौद्ध हुँदैनन् भन्ने कुरा पनि उनीहरूलाई वास्ता रहेका हुँदैनन् । जुन जातको र जुन धर्मको भएपनि बुद्धको उपदेश अनुसारको बौद्ध आचरण गर्ने बौद्ध हुन्छन् भन्ने कुरामा पनि उनीहरूले विश्वास राख्न तयार भएका छैनन् ।

वास्तवमा धर्म भनेको कर्मको आधारमा हुने हो । बौद्ध आचरणलाई अनुसरण गरेर घरेँ ब्राह्मणहरू भिक्षु बनेका छन् र बौद्ध बनेका छन् । हिंसा गर्ने, मद्यपान गर्ने, व्यभिचार गर्ने, चोर्ने, फूट बोल्ने जन्मजात बौद्धहरू कर्मले अबौद्ध बनेका छन् । नेपाली बौद्धको यस्तो स्थिति सदियोंसम्म रहेर अहिले नेपालमा बौद्ध जागरणको पुनः शुरुआत भएको छ । गुरुङहरू आफूलाई हिन्दू नै संकल्पे भने अहिले पूर्णरूपमा बौद्ध हुन् भन्ने कुरामा कसिएर लागेका छन् । थारूहरूले आफूलाई बौद्ध भनिसकेका छन् । नेवारहरू विस्तारै, थेरवादविहारतिर लागेका छन् । थेरवादविहारमा गएतापनि घरमा परंपरागत पूजा आज गरेर संस्कार भएका छन् । यसै बानि व्यहोरालाई हटाई सच्चा धर्मको धालन गराउन सबै संस्था

खडा भएका छन् तापनि संस्थाले पनि आफ्नो एकोहीरो परंपरालाई त्याग्न सकेका छैनन्, तथापि मार्ग पहिल्याउने काम भने भएको छ ।

आज हिमाली भेग जम्मै बौद्ध धर्मको नवजागरणले सचेत छन् भने पहाडमा बौद्ध क्रियाकलाप बढ्दै गइरहेको छ । उपत्यका त बौद्धहरूको केन्द्र थलो नै भएको छ भने तराईमा बुद्धधर्म संवन्धी अस्तित्व घंटाघाम लागेको छ । निरपेक्षको पक्ष विपक्षमा तर्क गर्ने बौद्धहरू अधिराज्य भरि देखापरेका छन् । आदर्शमय बुद्धधर्मको प्रचार प्रसारलाई निरपेक्षसँग कुनै संवन्ध रहँदैन तर बौद्धपद्धतिको पूर्वाग्रह रहँदा भने निरपेक्षता अनि-वार्य भएको छ । निरपेक्षता मानवधर्मको प्राण हो । सापेक्षता भेदभाव हो । धर्म मान्नेलाई धर्मसापेक्ष हुनै पर्छ भन्ने छैन । सबै पक्षमा स्वतन्त्र रहेर उन्नतिको लागि प्रतियोगितात्मक वातावरण रहनु आवश्यक छैन यस बेला धर्म जस्तो स्वतन्त्र आस्थाको कुरामा उन्नतिको वातावरण दिनु सरकारको अमिवायं कर्तव्य हो भन्ने कुरा बौद्ध-जगतले बुझेर आएको छ । यही नै अहिलेको नेपालमा बौद्ध जागरण हो । कुनैपनि धर्मको विकास र जागरणमा अरूले कपाल दुखाउनुहुँदैन बरु आफ्नो धर्मको विकास गर्नमा पनि सतत प्रयत्न रहनुपर्छ । काम नगर्ने ले आफू भोकै रह्यो भन्दैमा काम गरी खाने अरूको खानाप्रति डाह गर्नु धर्मको कुरा होइन । यसतर्फ विशेष ख्याल राखी आज नेपालमा बौद्ध जागरणको महार फेलाउनुपर्ने आवश्यकता छ ।

★

धर्मप्रचार र उन्नति

- भिक्षु अश्वघोष

धर्मप्रचार भन्ना साथै मूर्तिसमक्ष पूजापाठ गर्ने र महापरिनिर्वाण गर्ने खालका कार्य हो भनी अर्थ लगाउनेहरू धेरै देखिन्छन् । बुद्धको उपदेशअनुसार पुष्प, धूप र अक्षता आदिले पूजा गर्नुभन्दा मानिस चरित्रवान् हुनु, गुणवान् हुनु तथा अरूलाई दुःख कष्ट नदिने हुनु, ज्ञान-गुणको शिक्षा दिनु र धर्म सुन्ने कामलाई धर्म भनिन्छ । सुनु र भन्नुमात्र होइन त्यसअनुसार आचरण गरी ज्ञानी हुनु नै धर्मको लक्षण हो । ज्ञान बाहिरबाट आउंछ तर ज्ञानी बनाउन र शुद्ध गर्न सक्तैन । शुद्ध हुनु र अशुद्ध हुनु आफ्नो मनमा भर पर्छ ।

यहाँ मुख्य सर्जागर्न लागेको धर्म प्रचारको हो । धर्म प्रचार गर्नुपरेको र धर्म प्रचारका तरिकाहरू के के हुन् भन्ने कुरातिर एकचोटि ध्यान दिऊँ । धर्म प्रचार गर्ने तरिका यरी यरी छन्:-

(क) सबैभन्दा पहिले धर्म प्रचार गर्ने व्यक्ति सदाचारी र चरित्रवान् हुनु आवश्यक छ र योग्य हुनुपर्छ ।

(ख) सामाजिक सेवा गर्ने तर मालिक भएर होइन सेवक भएर ।

(ग) प्रवचन आदि धार्मिक कार्यक्रममा क्रियाशील भएर ।

(घ) पुस्तक र पत्र पत्रिका प्रकाशित गरेर ।

(ङ) कसैलाई बाधा अड्चन नदिएर, पूर्वाग्रह रहित जीवन बिताएर ।

धर्म प्रचारार्थ शाक्यमुनि बुद्धले सर्वप्रथम भिक्षु-हरूलाई तालिम गरेर योग्य बनाई बहुजन हित र सुखको लागि धर्म प्रचार गर्ने निर्देशन दिनुभयो किन कि धर्म प्रसार गर्ने व्यक्ति चरित्रवान् र योग्य भएको खण्डमा धर्म प्रचार गर्न सजिलो हुन्छ र त्यसलाई श्रोतार्थले चाँडै अंगीकार गर्छ अनि भद्रा उत्पन्न हुन्छ ।

यो कुरा स्पष्ट पार्नका लागि बुद्धकालीन एउटा घटना उद्धृत गर्नु राम्रो हुनेछ । गौतम बुद्धका शिष्यहरू मध्ये अनुसुइ, नन्दिब र किम्बल तीन जना भिक्षुहरू उत्तरोत्तर तालिमको लागि र धर्म प्रचारको लागि अलि टाढा एउटा गाउँको नजिक गोशुंग भन्ने जंगलमा गए । उनीहरूले आफ्नैसमा सहसाह गरे- "हामी उत्तरीत्तर उन्नति र तालिमको लागि र उचित धर्मप्रचारक बन्नको लागि यहाँ आएका हौं । त्यसैले धेरै कुरा नगरौं, सतर्क र सचेत भई बसौं । यहाँ बसुञ्जेल पानी ल्याउने, बढाने र आसन बिछाउने आदि काम जो जसले सक्छ गरौं । कार्य विभाजन नगरी सामूहिक कर्तव्य ठानी गरौं । काम पाँच पाँच दिनमा एकचोटि एकत्रित भई सम्मेलन र छलफल

गनें हीं। यहाँ आइसकेपछि कति आध्यात्मिक उन्नति भयो, उपलब्धि के भयो भनेर मूल्बाङ्कन गरौं।" यसरी दिन चर्यागरी उनीहरूले तालिम हुँदै दिन बिताए आफं गुरु बनेर। उनीहरूले ठीक समयमा भिक्षादन गरी आ-आफ्नो नियम अनुसार दिनचर्या-अभ्यास गर्दै लगे। त्यहाँ एउटा बनपाले बसेको रहेछ। उनी तीनै जना भिक्षुहरूको दिनचर्या र राम्रो रहन सहन देखी सारं प्रभावित भयो। उसको मनमा कुरा उठ्यो- "यस जंगल-मा धेरै ऋषिमुनिहरू आएर बसेर गए। धेरै जसोले पानी त्याइदेऊ, दाउरा त्याइदेऊ, बढारिदेऊ भनेर मलाई झुत्ताउने काम गर्थे। यी तीन भिक्षुहरूले सबै काम आफैले त्यो पनि कार्य विभाजन नगरी सामूहिक कर्तव्य ठानी गर्दा रहेछन्। कस्तो राम्रो चलन र व्यवहार! कुरा कम, काम चाहिँ धेरै। यिनीहरू मलाई कति पनि दुःख दिँदैनन्। खूब शान्तपूर्वक ध्यानभावना अभ्यास गर्छन्। अरू मुनिहरू भने मलाई देवता साथ ध्यान गरे जस्तो बस्दथे। यिनीहरूमा ढोंगीपना बिल्कुल देखिँदैन।

एक दिन शाक्यमुनि बुद्ध ती तीन भिक्षु बसिरहेको गोश्रृंग जंगलमा जानुभयो। बनपालेले तथागतलाई रोकेर भने- "त्यहाँ कसैलाई जान दिन्न। त्यहाँ तीन जना शान्त भिक्षुहरूलाई बाधा हुन्छ। त्यसैले उता नजानुहोला।"

बाहिर खुल्ला ठाउँमा चक्रमण गरिरहेको भिक्षु अनुसुद्धको दृष्टि उता पर्यो। ए! भगवान् बुद्ध आउनुभएको छ, बनपालेले रोकिराखेको छ। अनि हतारमा गई भने- "ए बनपालेदाइ, उहाँ हाम्रो गुरु तथागत बुद्ध हुनुहुन्छ। उहाँ हामीलाई दुःख दिन आउनु भएको होइन। आउन दिनास्।"

अनिरुद्धले गौतम बुद्धलाई आफू बस्ने ठाउँमा लयी बाउ छोई आसन बिछ्याई स्वागत गरे। गौतम बुद्धले सोधनुभयो- अनुरुद्ध! तिमिहरूलाई सबै छ? तिमिहरू मिलेर बसेका छौं?"

उनीहरूको उत्तर यियो- "हामी अलग अलग ठाउँमा बसे पनि मन चाहिँ एक ठाउँमा छ। पानी र दूध जस्तै मिलेर बसेका छौं।"

बुद्धले फेरि सोलनुभयो- "मिलेर मात्र बसेका छौं कि मनको मूल बलेशलाई सफा गर्नतिर पनि कोशिश गर्ने गर्छौं? यहाँ आइसकेपछि केही प्रगति भएको छ?"

भिक्षु अनुरुद्धको उत्तर- "हामी प्रगतिको लागि प्रयत्नरत छौं। हामीहरू कुरा गर्दैनौं, गर्नुपर्ने काम कर्तव्य-संज्ञी आफू आफैले गर्छौं। कार्य विभाजन नगरी सामूहिक दायित्व लिई सबै काम गर्छौं। कुनै अस्तव्युष्ट भावको महसूस हुँदैन। पाँच दिनको एक पटक भेला भै के के प्रगति र उपलब्धि भयो त्यसको बारे मूल्याङ्कन र समीक्षा गर्छौं। पहिलेका तराआ बानी ब्यहोरा बाकि छ कि भनी विचार गर्छौं।"

गौतम बुद्धले अनुरुद्धको- "ठीक छ, तैपनि अरू उच्चस्तरीय ज्ञान अवबोध भएको छ कि छैन?"

भिक्षु अनुरुद्ध- "पहिले त उतले आफ्नो काम गरेको छैन, मसैले मात्र गर्ने आदि जस्ता संकुचित भावना उठ्ने गर्दथ्यो। अहिले त्यस्तो मनमा उठ्दैन। आफूले गर्न सक्ने काम गरेपछि आनन्द मिल्छ। प्रगति भइरहेको छ।" बुद्धले फेरि सोधनुभयो- "अरू के उन्नति भएको छ नि?"

भिक्षु अनुरुद्धको उत्तर- "सधैं भैं तपाईंको निर्देशनअनुसार होश राखी सचेत भई बस्छौं। मनमा

कहिले कहिले नरात्रा कुरा उठ्छन् । अनि सतर्क र साव-
धान नै रात्रा कुरातिर ध्यान मोड्न कोशिस गर्छौं ।
आफूलाई चिन्न प्रयत्नरत छौं । दुःखबाट मुक्त निर्वाणको
बाटोतिर लम्कौंदै छौं र जे जति भएपनि सतर्क साथ
ध्यान दिनेछौं ।”

बुद्धले सराहना गर्दै भग्नुभयो- रात्रो छ, तिमीहरू
साँच्चै नै धर्मप्रचारका लागि योग्य हुनेछौं ।” उहाँ
फर्किँदा बाटोमा बनपालेले वन्दनागरी भने- भो गुरु !
तपाईंका शिष्यहरूलाई खूब रात्रोसँग तालिम गर्नुभएको
छ । म र महाँका गाउँवासी सबै प्रभावित भयौं । तपाईं-
का शिष्यहरूको रात्रो व्यवहारले र सुचरित्रले यहाँका
गाउँवासीहरूको हृदय परिवर्तन भएको छ । सबै काम
आफू आफैले नै गर्न छोड गरी अरूलाई अह्माउने बानि-
लाई छोडिनके । त्यसले गर्दा समस्या सुल्झेको छ ।
सामूहिक उत्तरदायित्व बोकेर जीवन निर्वाह गर्छन् । काम
धेरै कुरा कम भयो । गाउँमा उन्नति भयो ।

यो धर्म प्रचारको तरिका सबैभन्दा रात्रो जस्तो
लाग्यो । आजकाल बुद्धलाई मान्छन्, कथा सुन्छन्,
दानदिन्छन् तर आफ्नो चरित्र र जीवन सुधारतिर लाग्दैनन्,
सुधार गर्दैनन् । आलोचना, विन्दा चर्चामात्र गर्छन् ।
मूल्याङ्कनतिर ध्यान दिँदैनन् ।

पालिसाहित्यमा यस्तो पनि घटना उल्लेख भएको
पाइन्छ । धर्मप्रचारक अशुद्ध भए पनि श्रोतावर्गले सुने
अनुसार धर्माचरण गरेर मार्गफल अर्थात् ज्ञानलाभ गरेका
छन् । जस्तै खरानी आफू फोहर भएर पनि फोहर भाँडा
वर्तन माझ्दा सफा पारिदिन्छ । यसो मतलब यो होइन
कि धर्म प्रचारक अशुद्ध भएपनि हुन्छ । धर्म प्रचारक
शुद्ध र योग्य भए सुनमाथि सुगन्ध हुन्छ ।

★

आनन्दभूमि

युगान्तर खोज

- राजीव श्रेष्ठ

सन्वेदनशील मानव जोसुकै
भएपनि मतभित्र अन्तस्करणमा
वैभवता, विलासिता, भौतिकताकै
परिधिभित्र एउटा असीमित इच्छा दूरीभित्र
एक स्वाभाविक प्रश्न मौलाउँछ-
‘सुख कहाँ छ ?’
सुख दुःखभित्र लुकेको छ !
अन्धकार छाया आँखासामु रहेको
निरन्तर प्राप्तिको लिप्साभित्र सुख छ रे !
बृहद् विश्वभित्र सभ्यता सिक्केका
जन्तुहरू सुख र शान्ति खाउँछन्
पदको लोभ, युद्ध, अशान्ति र त्रासदीका
आविष्कारहरूभित्र सुखको खोजी जारी छ
यो नौलो युगमा, यो वैज्ञानिक सभ्यतामा
बुद्धका वचनहरू, शान्तिका ध्वनिहरू
अहिंसाका मार्गहरू, जीवनका नीतिहरूलाई
बिसिनु कुनै असभ्यता होइन ।
शान्तिभो चाहनामा युद्ध भड्काउनु
विकसित सभ्यता हो ?
सुख र शान्तिका खोजीमा मानिस भनाउँदाहरू !

★

आजका बौद्धदर्शनहरू हिजोको बुद्धधर्मको रूपान्तरण

— पुरुष शाक्यवंश

बुद्धद्वारा प्रतिपादन गरेको र बुद्धको समयमा प्रचलित भएको धर्म थेरवाद अथवा स्थविरवाद भएको तथ्य हीनयान, महायान र वज्रयान तीनै निकायले मान्यता प्रदान गर्दै आएका छन् । हिजोआज अनुभव गरेका देखेका र व्यवहारमा प्रयोग भएका हीनयान, महायान र वज्रयानको बौद्ध परम्परालाई विचार गर्दा बृहद् जनसमुदायले साक्षात् ग्रहणत्व लाभ गरेको ऐतिहासिक बुद्धधर्म थेरवाद नै हो भनी कल्पना गर्नसम्म पनि नसक्ने अवस्था आएको छ । साक्षात् ग्रहणत्व लाभ गरी मानवमात्रलाई दुःखबाट मुक्ति दिलाउन समर्थ भएको आर्यअष्टाङ्गिकमार्गको ऐतिहासिक धर्म रूपान्तरण हुँदै आज किन मानवहरूको बहुरूपी बौद्धधर्म धारण भयो ? यस प्रश्नको उत्तर सजिलो छैन । यसको पछाडि २५०० वर्षअन्दा पनि बढी समयसम्म यस धर्मले व्यहोरेको सुख दुःख गाह्रो ताह्रो अनिश्चताको घटनाचक्रलाई पारगरेर इतिहास लुकेको छ । यस घटनाचक्रको दौरानमा ग्रहणत्व प्राप्त हुने सही मार्गअन्दा अति महत्तम बुद्धत्व नै प्राप्त गर्ने खोजीमा लाखौं मानिस लागेको यस धर्मलाई रक्षा गर्न लाखौं साख मानिसले आहुति दिएको, असंख्य मानिसले जङ्गल पसेको र कयौं मानिसले विदेशमा सधैंको निम्ति शरण लिएको, यी सबै तीतामिठा ऐतिहासिक घटनाचक्र घट हीनयान, महायान, र वज्रयान-

भित्र लुकेको छ । कुनै पनि बौद्धले शुद्धरूपको साक्षात् बुद्धद्वारा नै प्रतिपादन गरेको धर्मलाई जान्न र बुझ्न इच्छा भएमा यस धर्मले अनुभव गरेका सुख दुःख ऐसआराम र क्रमिकरूपमा समय अनुकूल रूपान्तरण हुँदै गएको धर्मको साक्षताथै यस धर्मप्रति अरू धर्माबलम्बीहरूले खेलेको धार्मिक भूमिका र राजनैतिक आक्रमणहरूको ऐतिहासिक घटनाचक्रलाई जान्नु पनि त्यत्तिकै आवश्यक भएको छ ।

यो क्रमिकरूपमा रूपान्तरण हुँदै गएको धर्म यथा-र्थमा देखने प्रयास गर्दा धर्मको रूप विस्तार विस्तार चाल नघाउने गरी परिवर्तन हुँदै गएको हुन्छ जस्तो एउटा सल्लो शिशु विस्तार विस्तार ग्रामाबाबुले चाल नघाउने गरी जबान युवकको रूपमा रूपान्तरण हुन्छ, त्यस्तै हिजो आज जुन बौद्धधर्म हाकीले ग्रहण गरेका छौं त्यो पनि विस्तार विस्तार रूपान्तरण हुँदै आएको धर्म हो । (यी रूपान्तरण हुँदै गएको धर्मको तस्वीर प्रष्टरूपमा सर्वसाधारण जनतासम्म पु-याउन केही समस्याहरूको सामना गर्नु आवश्यक हुन आउँछ । जस्तो इ. पू. छैठौं शताब्दीमा अश्वनी बुद्धको समयमा लेखनकलाको परम्परा आविष्कार नभएको लिपिबैज्ञानिकहरू आपत्ती राय बबक्त गर्छन् । मंससमुलरको भनाइअनुसार इस्वीअन्दा पहिले लेखनकला भारतमा उपलब्ध नभएको व्यक्त गर्छन् अर्को लिपि

ज्ञानिक बनेल चौथो वा पाँचौं शदी इ. पू. मा फिनिक जालिबाट भारतले लेखनकलाको ज्ञान हासिल गरेको बताउँछ । पौराणिक ऋग्वेद आदि ग्रन्थहरू इ. पू. जदी भन्दा हजारौं वर्ष पुरानो ग्रन्थ भएका भारतीय विद्वान्हरू विश्वास गर्छन् । उक्त भारतीयहरूको भनाइ पनि खास सत्यतामा आधारित छैन कारण वेदहरू सरक्षण लेखन परम्पराबाट भएको हो वा श्रुति परम्पराबाट भएको हो आजसम्म पनि विवादास्पद नै छ र अर्को रामायण र महाभारत जस्ता महाकाव्य ग्रन्थहरू पनि भारतीय विद्वान्हरू श्रुति प्राचीन भएको विश्वास गर्छन् । दर्शनाचार्यहरू र इतिहासकारहरूले उक्त दुवै काव्यहरू बुढको समयभन्दा धेरै पछाडि रचना भएको प्रमाणित गर्दै आएका छन् । यस्तै सर्वास्तिवादीहरू आपना मुख्य ग्रन्थहरूमध्येको छर्मस्कन्ध आर्य सारिपुत्रले रचना गरेको र आर्य मौद्गल्यायनबाट रचना भएको दावी गर्छ । बुढका महावाणीहरू, उपदेश, सूत्र र विनय लिपिबद्ध नहुनु बुढभन्दा पहिले निर्वाण भएका अर्हन् भिक्षुहरूको रचना लिपिबद्ध हुनु विश्वास गर्न नसकिने विषय बन्न गएको पाइन्छ । तथर्थमाथि उल्लेख भएका सम्पूर्ण ग्रन्थहरूको अवलोकन गर्दा वैदिकवादीको लहेलहेमा बौद्धहरू पनि आपना रचनाहरू आदिकालका महाभानवहरूले रचना गरेको विश्वास दिलाएर बढी महत्त्वको बडाउन चाहेको प्रष्ट देखिन्छ ।

महापरिनिर्वाणमुत्तामा उल्लेख भए अनुसार बुढ-वचन भविष्यमा विकृत हुने आशंकाले स्वयम् बुढद्वारा आपना शिष्यहरूलाई चाररूपमा (चत्तारो महापदेश) भेदा देशनाहरू प्रमाणित हुनुपर्छ भन्ने झलक पाइन्छ । (डा. ब्रजमोहन पाण्डेय "नलिन" को बौद्ध साधना और दर्शन भन्ने किताबको पे. १५८ बाट) हुन पनि धर्ममा विकृति आउन सक्ने संभायनालाई विचार गरेर आपनो

ज्ञानन्दभूमि

उत्तराधिकारीसम्म पनि नियुक्त गर्न नचाहने महामानवले लेखनलिपिको विकास भइसकेको भए श्रवण पनि आपना देशनाहरू, विनयहरू र सूत्रहरू लिपिबद्ध नगरी जानुहुने थिएन तर लिपिसम्बन्धमा प्रत्यक्षरूपमा भन्ने ह्री भने इ.पू. २७४ अशोक राजाको पालामा लेखनकलाको भारतमा विकास भइसकेको तथ्य लुम्बिनीमा अशोकले स्थापना गरेको स्तम्भबाट प्रमाणित गर्छ । बुढका पालामा लेखन कलाको विकास नभएको कारणले नै आज बुढको नाममा नानारूपका निकायहरूको विकास भएको देखिन्छ ।

दोस्रो संगायना श्रवण बुढको परिनिर्वाण भएको १०० वर्षपछि आयोजना गरेको संगायनापछि १८ निकायमा विभाजित भएका निकायहरूको नाम र केही विवरणहरू समयभद्र-व्यूहचक्र, निबन्धभेद विभंग व्याख्या, समयभेदोपश्चात् चक्रनिकाय, महोपदेशक संग्रहताम कथा-वस्तु, निजिन्दपञ्चो आदिमा उल्लेख भएको पाइन्छ तर ती ग्रन्थहरूमध्ये धेरै जसो ग्रन्थहरू प्रायः लुप्त नै भइसकेका छन् । उपलब्ध भएका ग्रन्थहरू पनि पाजिभाषा र संस्कृत-भाषामा भएको कारण जनसाधारणले बुझ्न र पढ्न सक्ने अवस्था छैन । यी सबै कारणहरूलाई दृष्टिगत गर्दा जन साधारणले चाहेर वा नचाहेर पनि भारतीय दर्शनाचार्यहरूले उल्लेख गरेको आधारमा निकायहरूको विवरण संकलन गर्नुपर्ने बाध्यता भएको ले उक्त विषय यथार्थता श्रवण योजिक आधार भएको छ वा छैन भन्ने विषयमा शंका उपशंका हुनु कुनै अस्वभाविक कारण छैन । भारतीय दर्शनाचार्यहरू बौद्धदर्शन खामगरी वैसाविक, सौत्रान्तिक, योगाचार र माध्यमिक गरी चार बौद्ध दर्शनहरूको (Four philosophical school of Buddhism) नामकरण गरेको पाइन्छ । यस बौद्ध दर्शनमित्र बुढले प्रतिपादन गरेको स्वविरवाद नै समावेत्त भएको छैन । यस चार

दर्शनहरूमा पनि गुरुदेखि क्रमिकरूपमा परिवर्तन हुँदै गएको तथ्यलाई केही उल्लेख नगरी जस्तो बुद्धलाई महा-मानवको आस्थाबाट सम्बोधन गर्ने पहिलेका अवस्था क्रमिकरूपमा विकास हुँदै गएको हजारौं वर्षको ऐतिहासिक घटनाको कुनै उल्लेख नै नगरी पछि बुद्धलाई देवता र देवाधिदेव भनी हिन्दूपरम्पराअनुसार सम्बोधन गर्ने जन-साधारणको विकृति भइसकेपछिका दर्शनहरूमात्र उल्लेख भएका पाइन्छन् । यी चार दर्शनबाट बुद्धलाई यथार्थ देख्न प्रति कठिन हुनेछ । यसै कारण पछिका ह्याइस डायिड्स (Rhy's Divids) विवेकानन्द र राधाकृष्ण जस्ता आधुनिक दार्शनिक आचार्यहरूले गौतम बुद्ध हिन्दूको रूपमा जन्मे हिन्दूकै रूपमा मरे भने जस्तो विचार व्यक्त गरे ।

क्रमिकरूपमा धर्म परिवर्तन हुँदै गएको परिप्रेक्षमा बोझो संगायनापछि वा सम्प्रादयहरूमा विभाजन भएका सम्प्रादयहरू साहित्यहरू, ग्रन्थहरू र दर्शनहरू विस्तार-पूर्वक अवलोकन गरेमा र त्यसपछि पुनः सम्प्रादयबाट अलग भएका गुणहरूको दर्शनहरू अवलोकन गरेमा आज हामीले अनुभव गर्दै आएका हीनयान, महायान र वज्रयान दर्शनहरूभित्र शुद्ध थेरवाद बुद्धधर्म लोप हुँदै गएको यथार्थ तस्वीर अवश्य पनि जनसमक्ष प्रष्ट हुनेछ ।

महासांघिकः-

महासांघिक निकाय बुद्ध परिनिर्वाण भएको ठीक १०० वर्षपछि आयोजना गरेको दोस्रो संगायनामा बुद्धको आदेशअनुसार क्षुद्रातिक्षुद्र शिक्षा परिवर्तन गर्न सक्ने विनयमा सानातिना १० नियम परिवर्तन गर्ने माग राखेर संगायनामा सामलिका अर्हत् भिक्षुहरूसमक्ष पेश गर्दा अर्हत् भिक्षुहरूले कुनै पनि माग स्वीकार नगरी अबहेलना गरेको झोकमा रोष प्रकट गरी महादेव महास्थविरको नेतृत्वमा दश हजार भिक्षुहरूको सहभागितामा कोशाम्बिक-

एउटा महासंगायनाको आयोजना गर्‍यो । यो संगायना नै महासांघिक नामबाट प्रख्यात भयो । महासांघिक भिक्षुहरू महादेव महास्थविरलाई अर्हत्त्व प्राप्त भएको विश्वास गरिन्छ । उक्त कुरा थेरवाद अर्हत् भिक्षुहरूबाट पुष्टि हुन सकेन । विश्वास गरिन्छ कि यस महासांघिक निकाय नै महायानको विकास भएको हो ।

महासांघिकहरू गुरुदेखि नै थेरवादबाट विरोध-बाध भएको मुख्यकारण महासांघिक निकायमा अर्हत् भएको एक व्यक्ति पनि नभएको जनसमक्ष व्यक्त गरेको कारणले भएको देखिन्छ । थेरवादीहरू बुद्धलाई साधारण मानिस जस्तै एक व्यक्तिको रूपमा देख्न चाहन्छन् भने महासांघिकहरू बुद्धलाई मानवभन्दा धेरै उच्च अलौकिक बुद्धको रूपमा देख्न चाहन्छन् । दीपशंकरको भनाइ अनुसार बुद्धलाई अलौकिक बनाएको मात्र नभई, थेरवादबाट अलग भएको नयाँ विनय र दर्शन पनि संगायनामा पारित गरेको छ । यसबाहेक अभिधर्म षटिसम्भवा, निर्देश र जातक कथा पनि केही अंशहरूमा परिवर्तन गरी ज्ञानको छुट्टै अस्तित्व कायम गरेको बुझिन्छ । यस निकायबाट संकलित लिट्टान्तलाई थेरवाद परम्पराबाट अलग भएको आचार्यवाद (आचार्यवाद) को नाम पनि प्रदान गर्‍यो । यही अनस्थिति बोकेका महासांघिकहरू पछि ज्ञान ज्ञान स्थविरवादबाट अलग हुँदै गए र आफ्नै किसिमका धर्म र विनयमा विकास गर्दै लगे । थेरवादबाट मनमुताब भएका महासांघिकहरूले आफ्ना दर्शनहरूको ग्रन्थ समेत पालिभाषाबाट आरुढ गर्न नचाहेर प्राकृतभाषा र संस्कृतभाषामा लेखे । यस निकायका मुख्य मुख्य ग्रन्थहरू प्राकृतभाषामा र संस्कृतभाषामा भएको बाट प्रष्ट हुन्छ । यो तथ्य ११ शताब्दीका वर्तमान आचार्य विनीतदेवका लेखहरूमा पनि प्रष्ट हुन्छ ।

चीनी विद्वान् युवान् चाङ्ग चीन फर्कं वा सम्म ६५७

ग्रन्थहरू लगेको मध्ये जम्मा १५ वटा महासांघिकहरूको भएको उल्लेख गरेको छ। वहाँको भनाइप्रनुसार त्यस निकायका ग्रन्थहरूमध्ये विनय, अर्थिधर्म, धारणी र संयुक्त गरी पाँच भागमा विभाजन भएको पाइन्छ। त्यस्तै इ. ४१६ मा भारत आउनुभएका चीनी विद्वान् फाहियानको भनाइप्रनुसार वहाँले संकलन गरेका ग्रन्थहरूमध्ये महासांघिकहरूको विनय र भिक्षुनीविनय गरी दुई प्रकारका विनय भएको उल्लेख पाइन्छ। महासांघिकहरूको मौलिक ग्रन्थको रूपमा प्रख्यात भएको महावस्तुवा बुद्धको जीवनवृत्त थेरवाद परम्परा विपरीत साधारण मानिसको जन्म हुने जस्तै नभई बुद्धो गर्भावक्रान्ति र्वेन हास्ती गर्भमा पसेको र गर्भमा रहँदा पनि मलमूत्रबाट अलग भएको र जन्म हुँदा पनि गर्भको दायाँतर्फबाट जन्मनुभएको इत्यादि पूर्ण लोकोत्तर भावनाहरू उल्लेख भएका पाइन्छन्। यो महावस्तुको भाषा संस्कृत र प्राकृत दुवैमा पाइन्छन्। यो रचना दोस्रो र चौथो शताब्दी-भिन्न भएको विश्वास गरिन्छ। जबसम्म स्थविरवादमा साक्षात् अर्हत् भिक्षुहरूको परम्परा कायम नै रही महासांघिक निकाय फस्टाउन सकेन। जब विस्तार विस्तार साक्षात् अर्हत् भिक्षुहरू दुर्लभ हुँदै गए थेरवाद जनआस्था-बाट दूर हुँदै गयो र महासांघिक निकायको उदय हुँदै गयो। पछि यस निकायको बाहुन्यताको परिधि मगधमा-मात्र सीमित नभई पाटलीपुत्र तथा वैजालीमा पनि यसको केन्द्र स्थापित गर्‍यो र उत्तरदेखि दक्षिणसम्म यसको विकास हुँदै गयो। दक्षिणमा खास गरी गुण्टर कृष्णजिनाना यसको प्रसिद्धि मिल्यो। इस्लामको समय (६७१-६९५) मा यो निकाय मगध, लाट, सिन्ध, र उत्तर, दक्षिण र पूर्वमा समेत फैलियो। पछि आन्ध्र प्रदेशमा मात्र यसको प्रसिद्धि

आनन्दभूमि

भएको नमई कारनीर वाभियान, लाह र सिन्धमा पनि कहीं कहीं प्राप्त भएको देखिन्छ।

महासांघिक निकाय थेरवाद जना चतुरार्यतय, आर्यप्रवृत्ति, ज्ञानमार्ग, प्रतीत्यतमुत्तराद स्तब्धहरूको अस्तित्व, अनतवाद, तैगीयबोधिरात्रिक धर्म, सप्तबोधरङ्ग तथा क्रान्तिसाध्यात्मिक विज्ञान भएको मान्दछ। महासांघिक-हरू श्रोतापन्न वित्त र चैतनिक धर्महरूको स्वभाव परि-ज्ञानबाट समर्थ छ र श्रोतारतलो निमित्त अथवात्म जीवन-बाट विनिवर्तन सम्भव छ। अर्हत्तले निमित्त छैन भनी विश्वास गर्छ। महासांघिकहरूको विश्वासप्रनुसार स्वामा-त्रिक रूपमा शुद्ध छ र बाहिरबाट आउने मलहरूबाट संश्लिष्ट हुन्छ। महासांघिकहरूको भनाइप्रनुसार मरणो-परान्त तथा जीवनको पूर्व सत्त्वको अस्तित्व हुँदैन। यो निकायको मुख्य धारणा बुद्ध मानव होइन लोकोत्तर हो सधैं समाधिमा समाहित भइरहनुहुन्छ। यसरी बुद्धको सम्बन्धमा हरेक विषय लोकोत्तर भएको विश्वास गर्छ। यही धारणाबाट नै खास महायानको उपज भएको हो। महायान निकायको नामबाट अति प्रख्यात हुनु पहिले यो महासांघिक निकाय ग्रन्थक वैपुल्य (वेतुल) वादीबाट गुजारिनुपर्ने महापंडित साहुल सांस्कृत्यायनले बौद्धधर्म दर्शन भन्ने किताबमा उल्लेख गर्नुभएको छ। यस निकाय को मुख्य ग्रन्थ तथा दर्शन सिद्धान्त महावस्तु, कथावस्तु, तथा भविष्यमा भएको तथ्य वसुमित्र र बिनीतदेवका ग्रन्थ-हरूमा उल्लेख भएको पाइन्छ।

(२) सहिशासकः-

यो स्थविरवादसँग सम्बन्ध स्थापित भएको निकाय हो। यस निकायका खास श्रुकाव वास्तीपुत्रीसँग भएको पाइन्छ। यस निकायबाट पछि सर्वास्तितवादको विकास भएको विश्वास गर्छ। वसुमित्रको भनाइप्रनुसार सर्वास्ति

निकाय महिशासकको विकास भएको बताउँछ। यस निकायको मुख्य दर्शन बुद्ध साधारण मानिस जस्तै मानवमात्र थिए। बुद्ध कुनै लोकोत्तर भएको मा विश्वास गर्दैन। न बुद्धको जीवनकालमा कुनै प्रातिहार्य गरेर, ऋद्धिबल नै देखाए न कुनै श्रान्तको भौतिक वस्तु नै उत्पन्न गरे। धर्म क्षत्रमा प्रत्येक मानिसले प्रतिक्षण बदलिरहने संस्कारलाई तृष्णाबाट अलग राखेर अर्हन् बन्न सक्छ। चित्त र चैतन्यिक परिवर्तनशील छन्। प्रचलित बौद्ध आर्यअष्टाङ्गिक मार्गमध्ये सम्प्रक्वाक्, सम्प्रक्कममित, र सम्प्रक्कमजीविकालाई छोडेर शेष पाँचमात्र आर्यअष्टाङ्गिक मार्ग निर्वाण मार्ग भएको विश्वास गर्छ। सम्प्रक्वाक्, सम्प्रक्कममित, सम्प्रक्कमजीविका यी तीनै शालसंग सम्बन्ध राख्छन् भन्ने विश्वास गर्छ। यो निकाय पछि गएर पूर्व महिशासक र उत्तर महिशासक नामबाट विभाजित भयो। पूर्व महिशासक स्वविरवाद जस्तै वर्तमान नौ असंस्कृत धर्मलाई मात्र मान्ने गर्छ भने उत्तर महिशासक सर्वास्तिवाद जस्तै अतीत, अनागत तथा अन्तरुमार्ग (बीचको अन्नस्था) को अस्तित्व पनि मान्ने गर्छ। स्कन्ध, धातु, तथा आयतन पनि बोजको रूपमा वर्तमानमा रहन्छ। डा. ब्रजमोहन पाण्डेय 'नलिन' को भनाइअनुसार यस निकायको दर्शन कथावस्तुमा उल्लेख नभएको कारण यो निकाय स्वविरवादसँग खास मतभेद नभएको कारणले हो। महापण्डित राहुल सांकृत्यायनकृत बौद्धधर्म दर्शनमा कथावस्तुमा उल्लेख भएका निकायहरूको वंशवृक्ष नक्सामा यस महिशासक निकाय पनि उल्लेख भएको पाइन्छ। यस निकायमा उल्लेख गरे अनुसार बुद्धले कहिले पनि जहामानवको सीमाबाट पर गई प्रातिहार्य गरेको पाइँदैन यो विचारणीय छ।

बोधिमत्

— लक्ष्मी श्रेष्ठ

बुद्धं धर्मं व सधं गुणु गन शुक्थं
 वधुगु खः ज्ञानया लं
 कीसं न्हिन्हं मसीकं मनजक सुगुकाः
 च्वच्चना धंगु सीकाः ।
 आशा दक्वं फुकाः न्हां मत थन हुरुहं
 बोधि क्याके मिभाः थं
 ध्यंगुलि आयंसत्यं सलल सलनलं
 अष्टशीलादि व्याकाः ॥
 श्वोकाः सीकाः ध्व विश्रय् थव व पर फुकं
 धंगु छु हे मदयुकाः
 दानी ध्यानी मथे ज्वी शुगुजक मनसं
 शुद्ध चित्त लुयेकाः ॥
 चौरासी योनि दक्वं मुरुह मुरुहं
 जो हिते थं जुयेकाः
 म्वाये मय् धंगु ल्वीकाः नु नु नु हतपतं
 बुद्धया लंय न्ह्यज्याकाः ॥

★

भिक्षु कृपाशरण महास्थविर

—रत्नसुन्दर शाक्य

सन् १९०८ मा "बौद्ध धर्माङ्कुरसभा"को एक शाखा लखनाऊमा स्थापना गरिएको थियो। यस शाखालाई १० कठ्ठाको एउटा जग्गा उत्तर प्रदेश सरकारले भिक्षु कृपाशरणसमक्ष प्रदान गर्‍यो। त्यस जग्गाभा विहार निर्माणार्थ भिक्षु कृपाशरण लखनाऊदेखि बर्माको आश्रयवसम्म पुग्नुभई चन्दा संकलन गर्न जानुभएको थियो। यसको फलस्वरूप केही सहिनापश्चात् १७ जनवरी १९०९ का दिन जगहाली विहार निर्माण कार्य शुरु गरेको थियो। जुन विहारलाई "बोधिसत्त्वविहार" नामकरण गरिएको थियो। यस विहार लखनाऊको लाइसरोड (हाल गौमत बुद्धमार्ग) मा अवस्थित थियो। यस विहारको निमित्त अराकन (बर्मा) का बौद्धहरू सम्मिलित भई एउटा भव्य बुद्ध-मूर्ति भिक्षु कृपाशरण महास्थविरलाई प्रदान गरेको थियो।

शुरुमा भिक्षु कपिलकुमारको रेखदेखमा निमित्त त्यस बोधिसत्त्वविहारमा सन् १९१५-१६ देखि भिक्षु कृपाशरण महास्थविरकै अन्य शिष्य भिक्षु बोधानन्द रहँदै आउनुभएको थियो।

स्मरणीय छ, भिक्षु बोधानन्द ४ अक्टोबर १९१४ का दिन कलकत्ताको धर्माङ्कुरविहारसँ भिक्षु कृपाशरण आचार्य एवं उपाध्यायत्वमा प्रज्ञया एवं उपसम्पदा प्राप्त गर्नुभएको थियो।

अन्य स्मरणीय कुरा भिक्षु कृपाशरण महास्थविर लाट्। रोड स्थित त्यस "बोधिसत्त्व विहार" मा रहँदै आउनु भएको बेला सन् १९१६ को मध्यतिर "बौद्ध धर्मसभा" का शताब्दीकालीन (सन् १८९२-१९९२) विशिष्ट बौद्ध विद्वान् महापण्डित राहुल सांस्कृत्यायन (सन् १८९३-१९६३) ले पहिलो पटक बुद्धधर्मको परिचय भिक्षु बोधानन्द महास्थविरको तर्फबाट नै पाउनुभएको थियो।

भिक्षु कृपाशरण महास्थविरले लखनाऊमा मात्र "बौद्ध धर्माङ्कुरसभा" को शाखा खोल्नुभएको थिएन सिलमा (हिमाञ्चल प्रदेश) दिवुगढ (आसाम) बालिङ्ग (पश्चिम बंगाल) र जमशेदपुर (बिहार प्रदेश) मा पनि खोल्नुभएको थियो।

भिक्षु कृपाशरण महास्थविरले सन् १९०८ देखि "जगज्ज्योति" नामक बंगाली पत्रिकाको पनि शुभारम्भ गर्नुभएको थियो। भिक्षु गुणालङ्कार महास्थविर र भ्रमण पुष्पानन्दको सम्पादकत्वमा प्रकाशित यस पत्रिकाको प्रधान सम्पादक भिक्षु गुणालङ्कार सन् १९१६ (मृत्यु-पर्यन्त) सम्म रहनुभएपछि सन् १९१७ देखि १९२० सम्म भिक्षु कृपाशरण महास्थविरकै एक गृहस्थ शिष्य डा० वेणीमाधव बरुआ (सन् १८८८-१९४८) प्रधान सम्पादक रहनुभएको थियो।

डा० बेणीमाधव बरुप्रा-लन्दन विश्वविद्यालयबाट डी० लिट० उपाधि प्राप्त गर्ने पहिलो एशियाली व्यक्ति हुनुहुन्छ। वहाँ सन् १९१२ देखि १९२४ सम्म "बौद्ध धर्माङ्कुरसभा" का महासचिव नियुक्त भएको थियो। यस अवधिभित्रमा सन् १९१४ देखि १९१७ सम्म लन्दन-अध्यापन गर्नुभई वहाँले डी० लिट० (D. Litt.) उपाधि प्राप्त गर्नुभएको थियो। वहाँ सन् १९२४ देखि १९४८ (संशुपर्यन्त) अस्म कलकत्ता विश्वविद्यालयमा "पालिविभागाध्यक्ष" हुनुभएको थियो। वहाँलाई शुरूदेखि अध्ययन लन्दनमा पनि गराउने सारा प्रबन्ध "बौद्ध धर्माङ्कुरसभा" ले गरेको थियो।

सन् १९११ मा भिक्षु कृपाशरण महास्थविर महा-बोधिसभा (स्थापना सन् ३१ भई १९९१) का संस्थापक अन्तर्गतिक धर्मपाल (सन् १८६४-१९३३) को विशेष निमन्त्रणामा श्रीलङ्काको यात्रा गर्न कोलम्बो पुग्नुभएको थियो। कोलम्बोमा वहाँको भव्य स्वागतको आयोजना विद्योदय परिषदमा गरिएको थियो। त्यस परिवेणका संघनायक सुमन्त्रल महास्थविर एवं अन्य विशिष्ट बौद्ध विद्वान्हरूसित वहाँको घनिष्ठ सम्पर्क हुन गएको फलस्वरूप भिक्षु कृपाशरण महास्थविर भारत फर्कनासाथ श्रीलंकाको बौद्ध संस्कृतिबाट प्रभावित भई आफ्नो धर्मप्रचारको कार्यमा पुनः तीव्रता ल्याउन कोशिश गर्नुभएको थियो।

एक डेढ महिनाको श्रीलङ्का भ्रमण कालमा भिक्षु कृपाशरण महास्थविरले बौद्ध गतिविधिहरूमा मात्र समा-विष्ट हुनुभएको थिएन श्रीलङ्काका ऐतिहासिक बौद्ध तीर्थस्थलहरूको पनि परिभ्रमण गर्नुभएको थियो जसमा प्रमुदतः अनुराधापुर, कण्डी, र मिहिन्तले आदि थिए।

सन् १९१४ मा अन्तर्गतिक धर्मपाललाई चटगाउँ-

का बौद्धहरूले आमन्त्रण गरेका थिए। त्यसबेला भिक्षु कृपाशरण महास्थविर चटगाउँमा थिए। अतः वहाँले अन्तर्गतिक धर्मपालको चटगाउँको निवासकालमा पूर्ण साथ दिनुभएको थियो। अन्तर्गतिक धर्मलाई चटगाउँका प्रमुख बौद्ध केन्द्रहरू अवलोकन गराउन भिक्षु कृपाशरण महास्थविर स्वयम् आउनुभएको फलस्वरूप वहाँहरूको एक आपसको सम्बन्ध निकै प्रगाढ हुन गएको थियो।

सन् १९१५ को ३१ अक्टोबरका दिन "बौद्ध धर्माङ्कुरसभा" का सदस्यहरूको इच्छानुरूप बौद्ध धर्माङ्कुरविहारको हातामित्र भिक्षु कृपाशरण महास्थविरको एक मूर्ति प्रतिस्थापन गरेको थियो जून मूर्ति एक इटालियन मूर्तिकारले बनाएको थियो। त्यस मूर्तिको मुनि धातुको पातामा भिक्षु कृपाशरण महास्थविरको जीवनी र वहाँका गतिविधिहरू कुनैको थियो। यस मूर्ति प्रतिस्थापन समारोहको सभापतिस्व कलकत्ता कोर्टका प्रधान अध्याधीश एवं कलकत्ता विश्वविद्यालयका उपकुलपति सर आशुतोष मुखर्जी (सन् १८६४-१९२४) रहनुभएको थियो भने प्रमुख अतिथिको रूपमा अन्तर्गतिक धर्मपाललाई निम्त्याइएको थियो। त्यस समारोहमा विशेष अतिथिको रूपमा डा. भितीशम्भुद्र विद्याभूषण र टांकीका जीवेन्द्रनाथ चौधरी पनि उपस्थित हुनुभएको थियो।

यसै वर्ष (सन् १९१५) को ६ डिसेम्बरका दिन बौद्ध धर्माङ्कुरसभा (बङ्गाली बौद्ध संघ) सन् १८६० को विधानानुसार दर्ता (Register) पनि गरिएको थियो।

भिक्षु कृपाशरण महास्थविरको जीवनकालमा वहाँको अथक प्रयासले "बौद्ध धर्माङ्कुरसभा" बाट गरिएका कार्यहरूमा बंगाली "जगज्ज्योति" पत्रिकाको प्रकाशन, गुणालङ्कार पुस्तकालयको स्थापना (सन् १९०९), कृपा-

शरण निःशुल्क शिक्षालय (सन् १९१२) मजदूरहकूकी
निमित्त स्कूल (सन् १९१३) को अतिरिक्त (सन् १९२४)
को अन्तमा सम्पन्न भिक्षु सीमाभवनको स्थापना २५ नोवे-
म्बर) र अन्तराष्ट्रिय बौद्ध सम्मेलन (६-१४ दिसम्बर)
प्रमुख थिए । यस सम्मेलन कलकत्ताको नालन्दा पार्क
(Nalanda Square) मा सम्पन्न गरिएको थियो ।
विशेषतः देश विदेशका भिक्षुहरू (संघनायकहरू) मात्र
सम्मिलित भई सम्पन्न गरेको त्यस सम्मेलनको अध्यक्षता
शराकन (बर्मा) को ऊ. चन्माला महास्थविर र ऊ. जतिल
महास्थविरले गर्नुभएको थियो ।

बृद्धावस्था (५८/५९ वर्ष) को उमेरमा सम्मेलनका
प्रायः सम्पूर्ण कार्यभार आफूले सम्हाल्नुको साथै सम्मेलन
सम्पन्नार्थ चन्दा एकट्टा गर्न विभिन्न ठाउँमा जानुभएको
कारण पहिले नै केही दुर्बल भइसकेको शरीर (भिक्षु कृपा-
नन्द) सम्मेलनभण्डात् रोगीशय्यामा रहन बाध्य भयो ।

रोगीशय्यामा रहनुभएको डेढ वर्षपश्चात् भिक्षु
कृपाशरण महास्थविरले आफ्नो ६१ वर्षको जीवनकाल
३० अप्रिल १९२६ का दिन कलकत्ताको "धर्माङ्कुर
विहार" मै समाप्त गरेर जानुभएको थियो ।

अन्तमा, वहाँको शोकसमाचार "The Maha
Bodhi" पत्रिकाको शब्दमा-

It is with the deepest sorrow that we
have to record the death of the most Reve-
rend Kripasaran mahasthavit the founder
and president of the Bengal Buddhist Asso-
ciation. For a number of months he was
in a very poor state of health and on Friday
the 30th April he passed away peacefully at
the Dharmankur vihar surrounded by his

pupil and admirers. In his death the Budd-
hist of Bengal have lost one of their saint-
liest Bhikshu and an indefatigable worker in
the cause of Buddhist revival in Bengal. We
offer our sincere condolence to the Buddhists
of Chittagong in their great loss"

(April-May, 1926)

यो प्रति नै दुःखको कुरा छ कि हामीले बंगाली
बौद्ध संघका अध्यक्ष एवं संस्थापक कृपाशरण महास्थविर-
को निधनको समाचार उल्लेख गर्नुपरो । कयौं महिना
अगाडिबेडि अस्वस्थरूपमा रहनुभएका वहाँ ३० अप्रिल
शुक्रवारका दिन धर्माङ्कुरविहारमै शिष्यहरू र प्रशंसक-
हरूको अगाडि निधन हुनुभयो । वहाँको निधनले विशेषतः
बंगाली बौद्धहरूको निमित्त अपूरणीय क्षति हुन गयो
कारण यहाँ बंगालमा बुद्ध-धर्मका प्रमुख पुनरुद्धारका
थिए जो एक सच्चा बौद्ध भिक्षु एवं अश्रान्त (नदा जाय-
रुका रहिरहने) व्यक्ति थिए । हामी वहाँको निधनमा
विशेषतः चटगाउँका बौद्धहरूप्रति हुन गएको ठूलो क्षति-
मा सहिरो छेद (समवेदना) प्रकट गर्दछौं ।

(अप्रिल-मई, १९२६)

बुद्धको पदचिन्ह खोज्दै जाँदा यस यात्रा-
मागंगा दायीं बायाँ अनेक रङ्गका अनि थरी थरी
का आकारका फूलहरू फुलिरहेका हामी देख्यौं तर
ती फूलहरूमा एउटै मुवासा हामी पाउँछौं, त्यो हो
शान्ति-परमशान्ति-निर्वाण !

प्रा. रामप्रसाद मानन्धर

पशुबलि र दशैं

— विश्व शाक्य, पोखरा

“ए हजूरबा ! हजूरबा !”

“किन छोरी ?”

“अँ हजूरबा, हाम्रो पनि खसी, बोका ल्याउने होइन ? ऊ हमिलाहरूको कति ठूलो बोका ल्याएको छ ।”

“खसी, बोका ल्याएर के गर्ने छोरी ?”

“अँ के गर्नु नि अब ! दशैंमा काट्ने नि”

“के रे !” मैले आश्चर्य प्रकट गर्दै सोधे —

“खसी, बोका काट्ने रे ! कसले सिकायो छोरी तिमौलाई धो कुरा ! तिमौ त मेरी जानी छोरी थियो । “अँ सबैको घरमा ल्याएको छ !” उनले सफाइ बिइन् ।

“सबैको घरमा खसी बोका ल्याएर के भो त ?

काटे उनीहरूले काट्छन्, मारे उनीहरूले मार्छन् तिमौ त मेरी जानी छोरी, तिमौले पनि खसी, बोका माछौं छोरी ? तिमौलाई पाप लाग्दैन ?” मैले सम्झाउने प्रयास गर्दै भनें ।

उनी झूप लागि रहिन् ।

मैले पुनः भनें—“हेर छोरी, मैले तिमौलाई अस्ति नै पनि भनेको होइन र, तिमौ हामी मान्छे भनेको प्राणी-हरूमा सबैभन्दा असल प्राणीहरू हो । अरू कुनैपनि प्राणीहरूमा तहुने बुद्धि, विवेक हामीसँग हुन्छ । त्यो बुद्धि विवेकको मुख्य काम के हो भने हामी आफूलाई जे जस्तो

सम्झन्छौं अरूलाई पनि त्यस्तै सम्झने । भनेको मतलब, हामीलाई भोकलाग्दा खानुपर्छ भने अरूलाई पनि खानुपर्छ । अरूको भाग छोप्नेर खानुहुँदैन भनेर बुझ्ने । हामीलाई कसैले पिट्दा वा गाली गर्दा मन दुख्छ भने अरूलाई पिट्न वा गाली गर्न हुँदैन भनेर बुझ्ने । मानिसजातिकै दुःख, सुख सबै अनुभव गर्न सक्ने भएको हुँदा अरूलाई काटमार गर्ने, दुःख दिने काम गर्न हुँदैन भनेर मैले अस्ति नै पनि सम्झाएको होइन ?”

उनले सहमति जनाउँदै मुट्टोमात्र हल्लाइन् ।

मैले पुनः प्रश्न गरें— “अनि फेरि किन त दशैंमा काट्न बोका किन्न जाऊं भनेको त ?”

“हमिलाको घरमा पूजा गर्न आउने त्यो के त बाजेले भन्दै थियो” उनले रोकिँदै भनिन् ।

“पुरोहित बाजेले ?”

“अँ... !”

“अनि के भन्दै थियो त ?”

“बाजेले भन्नुभएको” उनले अनकनाउँदै भनिन्— “बस्नेको बेलामा पशुहरूको बलि दियो भने आसुरी शक्ति-माथि देवीशक्तिले विजय पाउँछ रे । अनि फेरि नि हजूर-बा, जति पनि खसी, बोका, भेंडा, च्याङ्गा, हाँस कुखुरा-हरूको बलि दिइन्छ ती सबैले मरेपछि मान्छेको जति

तिष्ठन् रे । पशुजनिमा उनीहरूलाई धेरै दुःख हुन्छ रे, त्यसैले बसोको बेलामा र देवी देवताको मन्दिरमा बलि दिएका पशुहरू मरेपछि माछो हुँदा उनीहरूको पाप नाश गर्न पनि बलि दिइनुपर्छ रे ।”

“छोरी”, मैले सम्झाउने प्रयास गर्दै भनें - ‘तिमी अहिले सानी छौ । तिमिले सबै कुरा अहिले बुझिनौ । कति बुझ्न सक्ने र बुझ्नुपर्नेहरूले त बुझिरहेका छन्, बुझ्न चाहिरहेका छन् । सुन छोरी, कतिपय धर्मशास्त्रमा उल्लेख भएका कुराहरू सहि र सत्य भएर पनि ती सत्य कुरालाई बंग्याहर मासु खान बिना मरेका धूर्तहरूले पवित्र बसो पर्वलाई मासुखाने पर्वको रूपमा बहनाम गरेका छन् । हेर छोरी, तिमिले भरखर त्यो बाबुले भनेको भग्यो नि, पशुहरूलाई पाप मुक्ति गराउन बलि दिनुपर्छ भन्ने कुरा यदि त्यस्तो हो भने राँगो, भैंडा बाखा झटिले चउरमा चरेर मजासँग घाँस पात खान्छ । तिनलाई भन्दा बढी दुःख त विचरा गल्ली गल्ली फोहर मंला खाँदै हिँड्ने ती सुँगुर, बंगुर र कुकुरहरूलाई छ नि ती बाजेहरूले ती पशुहरूको दुःख हरण गर्नलाई देवी देवताको मन्दिरमा तिनको बलिदिने व्यवस्था किन गर्दैनन् ?”

मैले अझ स्पष्ट पार्ने प्रयास गर्दै भनें - “छोरी अझ तिमिले बुझ्ने गरी भन्ने हो भने यो काटमारको कुरा अरु केही होइन, कमिलाको घरमा पूजा गर्न आउने पुरोहितहरू जस्ताको देवी, देवताको नाम पारेर तित्तमा निर्वाण बनाउनुको मासु खाने दाउमात्र हो । तिमिलाई थाहा छ हगि ? विन्ध्यवासिनीमा कति धेरै बोका, कुखुरा माछन् । खँ ती बोका कुखुराहरू आजसम्म देवीले खाएको कसैले देखेको छ ? कसैले पनि देखेका छैनन् । तिमी हामी सबैले के देखेका छौ भने बोका, कुखुरा, परेवाहरू विन्ध्य-

वासिनीमा लगेर काट्छन्, टाउको विन्ध्यवासिनीको पुजारीले खान्छ, बिना टाउको मुर्दा बलि चढाउनेले घर ल्याएर खान्छ । यही होइन, हामीले मात्र नभएर हाफ्रा पुर्खा वरपुर्खाहरूले देख्दै भोग्दै खाइरहेको ? हेर छोरी देवीदेवतालाई चढाएको प्रसाद र बलि देवी देवताले नै खल्सप खाने भएको भए ती मान्छेहरूले बोका पाठाका बलि होइनन् कुहिएको फर्सी पनि देवीदेवताको मन्दिरमा लगेर चढाउने यिएनन् । यो त भनें नि, देवी देवताको नाम पारेर आफ्नै खान पाउने भएर मात्र । ल भोलिदेखि देवी, देवतालाई दिएको बलि फिर्ता दिइनेछैन भनेर फिर्ता नदिइयोस् त बेसी-देवताको मन्दिरमा माछो पनि भग्निकेछैन ।”

मेरो यस भनाइले उनी छित्तिछित्ति हाँसिन् तर जिज्ञासापूर्वक झट्टा कुरा सोध्न भने पछि परिनन् । उनले सोधिन् - “हजूरबा, आसुरीशक्ति भनेको के हो ? पशुहरूलाई मारेर आसुरीशक्तिमाथि विजय पाइन्छ रे के भनेको हजूरबा ?”

“स्यावास छोरी” उनको प्रत्यक्ष म उत्साहित भएँ र सम्झाउने प्रयास गर्दै भनें - “मेरी छोरीले ठीक भोकामा ठीक कुरा सोधेकी छिन् । छोरी, तिमिलाई राक्षस भनेको थाहा छ हगि ?”

“थाहा छ हजूरबा ।”

“राक्षस कसलाई भन्छ ?”

“अर्काको मुख र खुशी हेर्न नसक्ने, अरुलाई दुःख दिन, नराओ सोच्ने, काटमार गर्ने, दाँट्ने, छल्ने, आदि नराओ बानि भएका लाई राक्षस भन्छ ।”

“हो स्यावास । तिमिले ठीक भग्यो छोरी” मैले उत्साहित हुँदै भनें - आसुरी-शक्ति भनेको पनि त्यही अरुलाई दुःख दिने, राओ काम गर्न नदिने बियोस्ने

कृयाकलाप हो। सबको रात्रो होस्, भलो होस् भनेर रात्रो चिताएर गरिने कार्यलाई दैविक शक्ति भनिन्छ भने रात्रो गर्न लागेका लाई गर्न नदिने, त्रिशोल्ने, दुःख दिने हाहाकार मचाउने जस्ता कार्यलाई आसुरीशक्ति भनिन्छ ।”

“अनि ति हजूरबा ! विचरा ती रांगा, बोका, भेडा घ्याडघ्रा, हाँस र कुखुरा जस्ता पशुहरूको बलि दिएर ती आसुरीशक्तिमाथि कसरी विजय पाइन्छ त हजूर बा ?” उनले जिज्ञासा राखिन् ।

“यही त बुझनुपर्ने छ छोरी ।” गम्भीरता पूर्वक जबाफ दिने प्रयासमा मैले भनें— “शापद ! शास्त्रले भनेको कुरा सही थियो। शास्त्रले के भनेको हुनुपर्छ भने आसुरीशक्ति अर्थात् अर्काको नरात्रो होस्, कुभलो होस् भन्ने सोचाइ राख्ने चित्तवृत्ति नाश गर्न अविद्या (अज्ञानता) रूपी पशुवृत्तिको बलि दिनुपर्छ । यसको अर्थ यो होइन कि विचरा निरीह प्राणीको बलि देओस् । तिमी हामी जस्ता साधारण मानिसले मट्ट बुझ्न सकोस् भनेर मात्र हामीभन्दा जात्रो सुन्नेले उदाहरणको रूपमा सत्य, असत्य नजान्ने पशुहरू जस्तो हुनुहुँदैन त्यस्तो पशुताको (अज्ञानताको) बलि दिनुपर्छ भनेको हो । वास्तवमा उनीहरूले सम्झाउन खोजेको कुरा के हो भने, तिमीलाई थाहा छ हगि ? पशुहरूमा विवेक बुद्धि हुँदैन, त्यो को सँग हुन्छ ? तिमी हामी जस्ता मान्छेसँग मात्र हुन्छ, होइन त ? त्यसैले ती पशु-सँग विवेक बुद्धि नहुने हुँदा तिमीहरूमा सत्य, असत्य, गर्न हुने नहुने कुराको बोध हुँदैन । त्यही अज्ञानताको कारण, अविद्याको कारण अविद्याबाट जन्मने लोभ, क्रोध, मोह, द्वेष र दोर्मनस्य जस्ता आसुरी प्रवृत्तिहरूबारे तिमीहरूलाई केही जानकारी हुँदैन । यही भएर हात्रो समाजमा अज्ञानीलाई ‘पशु’ भन्ने चलन पनि छ । हामी मानिसहरूले पनि गर्न हुने काम र गर्न नहुने काम छुट्याउन सकेनौं भने पशुभन्दा पनि नीच हुन्छौं । त्यस्ता मान्छे जन्म जन्मांतरसम्म आफू पनि दुःखी हुन्छन् र अरूलाई पनि

दुःखित तुल्याउँछन् ।”

तिनको ध्यान आकर्षित गर्दै फेरि भएँ— “हेर छोरी ! त्यही भएर उसबेलाका ज्ञानी तपस्वी ऋषि मुनिहरूले मानिसमा हुने तिनै अज्ञानतारूपी पशुवृत्तिलाई त्याग्न लगाई रात्रो काममा, सबैको भलो हुने काममा लगाउने अभिप्रायले पशुको बलि अर्थात् अज्ञानताको बलि दिएर ज्ञानी-गुणी भएर आसुरीप्रवृत्तिमाथि विजय हासिल गर्न सकिन्छ भनेका हुन् । विचरा ! उसबेलाका ऋषि-मुनिहरूले मानिस, सबै प्राणीका रक्षक होउन् भन्ने चाहेका थिए होलान् तर आज भोलिका ऋषिमुनिहरूले संस्कार र संस्कृतिको नाममा मान्छेहरूलाई तिनै निरीह प्राणीहरूको भक्षक बनाइरहेका छन् । त्यही भएर शक्ति प्राराधना पर्व दशैं जस्तो पवित्र पर्वलाई काठमार र मामु खाने पर्वको रूपमा बदनाम गरेका छन् ।”

“अँ, हजूरबा पनि” उनले व्यावहारिकतालाई अगाडि सार्दै भनिन्— “दशैंमा पनि मामु खान पाइएन भने त दशैं नै ज्ञान नि ।”

“यही त विडम्बना छ छोरी, मैले बुझेसो राखें— हेर छोरी ! दशैं मामु खानको लागि होइन, प्रत्येक मानिसहरूले आफूभित्र रहेका दुर्गुण र बुर्भावहरू विशेष साधनाद्वारा, आफैले हेरी, नियाली नौ दिनसम्म लगातार प्रयास गरी त्यसलाई हटाई दशैं दिनमा प्रफुल्लित चित्तले सबै प्राणीहरूको मङ्गलकामना गरी उत्सव मनाउनु नै दशैं पर्वको मुख्य ध्येय हो तर, बिचरा ! आत्मदर्शनको पवित्र र कठोर साधनाबाट विमुख रहँदै आएका ऋषि-मुनिहरूले आफ्नो अज्ञानता र दुर्बलतालाई ढाकछोप गर्न अविद्यारूपी पशुवृत्ति, हटाउने ज्ञानको उद्योग जगाइदिने बबन्ना निरीह पशुहरूको बलिको प्रचलन निकाले । मो सरासर पाप हो । धोखा हो । दशैंमा मामु खाने पर्व बाध्यता समस्त प्राणीमाथिको कलङ्क हो । बुझ्यो छोरी ?”

उनी चुप चाप मुन्टो निहुराइरही ।

The councils or the Sanghayanas held, to Revive Buddhism and Buddha Shasana

- Mr. Chandrajit. Dhammika. Paranagama - Sri Poorwarama Dharmawijaya. Pirivena, Kalutara South, Srilanka

After the passing away of the Buddha, it soon appeared that some monks were breaking the rules of the order or vinaya established by him. The Ven. Kassapa Maha Arahata who was alive at that period, thought it is high time to summon a council of Elder monks of the order to go through the sutras of Dhamma and Vinaya lodged only in their memories.

This was because, during the time of Buddha practically nothing was recorded in Books.

THE FIRST COUNCIL OR THE FIRST SANGHAYANA

The 1st council or Sanghayana was held three months after the Parinibbana. Patronage for this council which was held close to Rajagaha in the ancient Kingdom of Magadh, was given by King Ajatasat. It was held at the Saptaparni Cave, presided by

Ven. Kassapa. Maha. Arahata with the participation of five hundred monks.

Ven. Ananda Thera, who moved very close to the Buddha during his Life played a vital role. Ven. Ananda Thera who possessed a wonderful memory, remembered all the Dhamma preached by Tathagata and he was able to recite all that for the benefit of all those who were assembled. It is said that very first council of Sanghayana was a complete success.

THE SECOND COUNCIL OR SANGHAYANA

One hundred years after the passing away of Tathagata the Lord Buddha, some disputes relate to the Vinaya rules (order) arose among some bhikkhus wanting to change certain rules laid by Tathagata the Lord Buddha on ten points.

Some of the important rules that

these rebellious Bhikshus wanted to change are— 1. Storing of salt in a horn to be taken with food.

2. Transactions with gold and silver and

3. To take midday meal till the shadow has grown up to 3 inches, from midday.

These new rules were not admissible to the monks, including Ven. Arahat Sabbhaktini, who lived the times of the Lord Buddha.

Therefore a council or Sangayana was summoned by Arahat Sabbhakami under the patronage of King Kalasoka in the Ancient Kingdom.

This council was held at Valukarama in the City of Visala. All the new rules proposed by the rebellious Bhikshus were rejected by this council and theras who were against the new rules were known as 'Therawadians'. Even now Therawada Buddhism is practised in Srilanka.

THE THIRD COUNCIL OR SANGHAYANA

This particular Council or Sanghayana was held during the Reign of King Asoka, 'The Emperor of India,' who thought pure 'Theravada' Buddhism should be prop-

agated to Foreign Countries, especially in Asia.

As a result a need arose to do away with certain wrong ideas that were mixed with Buddha Dhamma by certain unscrupulous monks.

This council of monks was held at the Capital City of the Kingdom which was Pataliputra under the patronage of Emperor Asoka. This council was presided by ven. Moggaliputtatissa Maha Arahat. At the end of this, Council Missionaries were sent to many countries including Srilanka.

The Council was a complete success which helped to do away with several misunderstandings and misconcepts that had embodied into pure Buddha Dhamma.

The mission that was sent to Srilanka was headed by ven. Maha Arahat Mahinda, the son of Emperor Asoka.

This was a notable event, as Lord Buddha before passing away to Nirwana had predicted that pure Buddha Dhamma and his Sasana will prevail only in Srilanka. The People of Srilanka will preserve it well.

THE FOURTH COUNCIL OR SANGHAYANA

This was held in Srilanka, during

the reign of King Valagamba. During this particular period, the memory power of monks not good as they were in the ancient times.

On the other hand the Learned Bhikshus did not expect an improvement in time to come.

Therefore at Aluvihara, a place close

to Matale in Srilanka, the Sangha assembled to review the Dhamma and record it in Books.

There fore the first time in history, Buddha's words or his teachings were recorded in Books.

निबन्धप्रतियोगिताय् बवतिकयादिसँ

वैगु २५३८ दँ बुद्धजयन्तीया लसताय् थुगु सेन्टरया आयोजनाय् "ध्यानपारमिता व्यावहारिक पक्ष" बिषयय् जुइत्यंगु निबन्धप्रतियोगिताय् बवतिकायादीत सकसितं इनाप यानाच्चना । निबन्ध अनुसन्धानात्मक कथं ३००० (स्वद्वः) ति खँग्वलं देवनागरीलिपि नेपालभाषां वा नेपालीभाषां फूलस्केप भौतय् मार्जिन तोढाः छखेपाखेजक हाकुगु मसि स्पष्ट जुइक च्वयाः टाइप यानाः वैगु २०५१ वैशाख १५ गते तकया दुने दुथ्यनेमाः । इलय् मथ्यंगु निबन्ध प्रतियोगिताय् दुश्याइ मखु । प्रतियोगिताय् प्रथम, द्वितीय व तृतीय जूपिन्त आकर्षक नगद व दसिपौ नापं निम्हसित सान्त्वना सिरपाः वीगु जुइ । प्रतियोगिताय् वगु निबन्ध लितवैमखु । प्रतियोगिताया बारय्-मेगु छु खँ सीकेमाल धाःसा थुगु सेन्टरय् स्वापू तयादिसँ ।

स्वापू तयेगु थाय् -

लॉटस रिसर्च सेन्टर, प्रयागपथ, यल । फोन नं. ५-२७५१०, ई-मिहिसिया ११-४ तक ।

गौतम बुद्धका स्थायी निजी सेवक

- जी. शरणङ्कर महास्थविर

तथागत गौतमबुद्ध ऐश, आरामदायी जीवन, महे-
शाक्य, सुपेच्छल, बेफुसंत, सुप्रख्यात जीवनमा अनुभवी,
श्रेष्ठ, साधु भएतापनि वहाँको कीर्ति प्रशंसा पबनवेग जस्तै
देशको कुना काप्चामा फैलिएको हुनाले वहाँको दर्शन गर्ने
अभिलाषाले, भेटो कुञ्जलवार्ता गर्ने सदिकछाले गम्भिर
प्रश्नको विचार विमर्श गर्नलाई र दानादि धर्मकार्य गर्न-
लाई टाढादेखि विभिन्न देश-देशान्तरबाट वहाँसमक्ष
आउनुहुने भट्टालुहरू दिन प्रतिदिन बढ्दै गएको थियो ।
एकान्त जीवन यापन गर्न रुचाउनुभएका र त्यसबाट हुने
लाभ अनुभवद्वारा बोध गर्नुभएका वहाँ, जहाँ जानु भएता
पनि वहाँसमक्ष भेला हुने भट्टालुहरूको घुड्को भने दिन
प्रतिदिन बढ्दै गएको थियो । सामान्य गरिब र किसान-
देखि लिएर मान्यजन, राजासहाराजदेखि श्रमिकौ पत्तिका
भट्टालुहरू भेट्न आउने गर्दथे । ती सबैलाई एकैचोटि
खेटी अनुपूर्ती कया भन्नु वहाँलाई धेरै कठिनाता उत्पन्न
भएको थियो । वहाँको त्रिवेक र आराममा पनि धक्का
पर्न गएको थियो र सबैलाई नियन्त्रण गर्न अति मुस्किल
भएतापनि त्यसको लागि पोलिस राखी नियन्त्रण गर्ने
कुरामाथि कहिले पनि सोच्नुभएको थिएन । आफूलाई
भेट्न आउनुहुने भट्टालुहरू, भक्तजनहरू, जुनसुकै पत्तिका
भएतापनि कुनैपनि भेदभावको भावना नराखी कुशल-

वार्ता गर्नमा हिचकिचाउनुभएको थिएन । त्यसो भएता
पनि गौतम बुद्ध अलि बृद्ध हुनुभएको हुनाले वहाँलाई सेवा
गर्ने निजी सेवकको खाँचो भएको थियो । हुनपनि गाउँ-
शहर र नगर प्रदेक्षमा बुई, तीन किलोमिटर बढल हिँड्नु
हुँदै धर्मप्रचार गर्नुहुने गौतम बुद्धलाई निजी सेवकको
खाँचो देखिन्थ्यो । पहिला ५५ वर्षसम्म नागसमाल,
नागिक, उपवान, सुन्दसमणुद्वेष, सामत, राध र मोक्षिय
आदि स्वाबिरहरूले गौतम बुद्धका पाँच चौवर लेजाने
आदिद्वारा निजी सेवकको रूपमा पाले-पाली खेर्दै आउनु
भएको थियो तैपनि गौतम बुद्धको रुचि र मनसायअनुसार
त्यस सेवा राम्ररी पूरा भयो भनी भन्न सकिँदैनथ्यो ।

एकदिन नागसमाल स्थविरसँग नगर परिक्रमा गर्दै
जानुभएका गौतम बुद्ध दोबाटो नजिक पुग्नुभयो र आफू
जानुपर्ने बाटोमा जान लाग्दा नागसमाल स्थविरले 'म त
यस बाटोबाट जान सकिदैन, म यस बाटोबाट जान अमा-
वश्यक भएको कुरा जानकारी गरेतापनि', त्यसो भए तपाईं
त्यस बाटोबाट जानुस्, म यस बाटोमा लाग्नेछु" गौतम
बुद्धको पात्रलाई अनादर गरी दोबाटोबीच घुईंमा राखेर
अन्यत्र लागेको थियो । यस्ता बाधा अडचनहरू गौतम
बुद्धले निजी सेवकहरूबाट अनेकौँचोटि खप्नुपरेको
थियो । यसरी ५५ वर्ष बितिसकदा एक दिन भिक्षुगणलाई

सम्बोधन गर्नु हुँदै "भिक्षुगण, म अब साहं बुद्ध भइसके ! मलाई सेवा गर्ने भ्रातृने भिक्षुहरू हामी यस बाटोबाट जाऔं भन्दा पनि उनी अर्को बाटो लाग्छ । कोही त मेरो पात्रलाई समेत अनादर गरी भुईंमा राखेर जान्छन् । त्यसकारण मलाई नित्यरूपमा सेवा गर्ने भिक्षुको जरूरी छ ।" भन्नु भो । गौतम बुद्धको यस प्रकाशबाट सारा भिक्षुगणलाई महाधर्म संबेग उत्पन्न भएको थियो । सारिपुत्र भन्ते क्षणमा नै उठनुभई "भो जस्ता, गौतम बुद्ध, म आजदेखि तपाईंको स्थायी निजी सेवक बन्नहुँ" भन्नुभयो । त्यसपछि गौतम बुद्धले "सारिपुत्र, तिमीद्वारा सेवा गराइलिनै मेरो विचार छैन । तिमी जुन ठाउँ वा प्रदेशमा छौ त्यस ठाउँ वा प्रदेश खालि छैन । तिम्रो उपवेश मेरो उपवेश जस्तै समान छ । त्यसकारण तिम्रो सेवा मलाई जरूरी छैन ।" त्यसपछि महाशौवगलयायन भन्ते उठ्नुभई सारिपुत्र भन्तेले जस्तै आफ्नो इच्छा व्यक्त गर्नुभएको थियो । यसरी अरिपुत्र महाभाषकहरूमध्ये धेरै जना उठेर गौतमबुद्धलाई सेवा गर्नमा आ-आपसी इच्छा व्यक्त गर्नुभयो । गौतम बुद्धले ती सबैको इच्छाहरूलाई इन्कार गर्नुभयो तर आनन्द भन्ते बाह्रि उठ्नु नभएको हुनाले सारा भिक्षुहरूले "आनन्द, सारा भिक्षुहरू गौतम बुद्धलाई सेवा गर्नको लागि स्थायी निजी सेवकको पद माग्दछन् । तिम्रोपात्र निःशब्द साथ बस्दछौं । तिम्रिले किल पदवी मारदैनौ भनी प्ररत गर्नु भएको थियो । अति आनन्द भन्तेले, 'प्रिय मित्र स्वधिर-हरू,मागेर प्राप्त गर्ने पदहरूको मूल्यांकन हुँदैन । गौतमबुद्धले मलाई राम्ररी चिन्नुहुन्छ । यदि वहाँ मलाई रुचाउनुहुन्छ भने भगवान्ले मलाई स्थायी निजी सेवक अत्र शाशा हुनेछ ।"

अनु-भिक्षु पञ्जामूर्ति

★

आनन्दभूमि

लक्षण

— भिक्षु असृतानन्द

भो ! भो ! कति हामी विस्मृति भइरहने ?
यो बुद्धशासनमा स्मृति राखेर हेरौं ॥
भयो अघि वृद्धि हाम्रो अब त हानि है
के हेतुले यस्तो भयो विचार गर्नु है ।
पुर्खासँग भएको यो त्याग-धर्मले है,
त्याग छैन अब हाम्रो वृद्धि कसरी है ॥
बुद्धको मूल धर्म "त्याग" यही सोचनु है,
त्यागद्वारा तृष्णाको क्षय हुन्छ बुझ्नु है ।
मद, मोह, लोभ, द्वेष मान सहित है ।
नाश गरी यसबाट हामी नै बन्छ है ॥
धर्मको लक्षण धारण गर्नु पर्ने हो,
शीलको लक्षण शीतल हुनुपर्ने हो ।
ध्यानको लक्षण निश्चय गर्नु पर्ने हो,
प्रज्ञाको लक्षण अलग हुनु पर्ने हो ॥
गुरुको लक्षण गुणधरले युक्त हो,
शिष्यको लक्षण शिक्षित भइदिने हो ।
मित्रको लक्षण कारणबाट हुने हो,
करणको लक्षण कोमलले युक्त हुने हो ॥
लक्षण यति हामीले धारण गर्नु है,
सुख हुन्छ दुःखतिर शोक हुँदैन है ।
यति धर्म नहुँदा हामी दुःखी भयौं है ।
भिक्षु असृतानन्दले विन्ती गर्नु है ॥

अनु. दिव्यरत्न तुलाधर

भूरिदत्त महाराजया महाजातक कथा

- भिक्षु अनिरुद्ध महास्थविर

कावलेचां आःगु खें न्यनाः नागराजं 'छिमि जुजुं छन्त थत छवयाहयाबिज्याःगुया कारण छु खः ? बांलाक स्पष्टरूपं जितः विन्ति या ।' धकाः आजा ज्वीवं' 'भो महाराज ! जिमि महाराजाधिराज जम्बूद्वीप यापि दवव जुजुपिनाप महामित्रयागु सन्धिपत्र दयेकाः सहियानाबिज्याये धुंकल । आः "धतरठु नागराजनाप नं महामित्रता यायेया लागी जिमि जुजुया सुपुत्री राज-कन्या जुयाचवंह्य समुद्रजा छलपोलघात लःल्हाना बी" धकाः आजा जुयाबिज्यानाः जितः दूतया रूप्य थन छोया हयाबिज्याःगु खः । छलपोल महाराजं समय सिंति छववा-मबिज्यासे आमकनं हे जिनापं तु छलपोलया राजदूतत तोताछवयाबिज्यानाः लाभ ज्वी त्यंगु स्त्रीरत्न छखे मलाक विवाह मङ्गल यायेया लागी भिगु-उत्तमगु दिन ल्यया-कयाः याकनं हे छवयाहयाबिज्याहं महाराज !" धकाः विन्ति यात ।

धतरठु नागराज कावलेचिगु खें न्यनाः अत्यन्त मन प्रसन्न यानाः राजदूत धकाः हावभाव अभिमान याना-बःह्य कावलेचित्त आपालं भिभिगु बस्तुत बकस विद्या-बिज्याये धुंकाः प्यह्य नाग माणवकत सःताः छिपि थव राजदूत जुयावःह्य कावलेचा मन्त्रीनाप वाराणसी राजधानी हं । वाराणसी महाराजं आजा जुगु खंयात बांलाक लुमंकाः विवाह मङ्गल यायेगु उत्तमगु

दिन छगु निश्चित यानावये माल ।" धंगु आजा जुल । नागमाणवकपिसं- "ज्यू हवस् असल जुल महाराज । छल-पोलं आजाजुगु खंयात सिद्ध याताः याकनं हे त्याहाँ वये महाराज !" धकाः विन्ति याये धुंकाः कावलेचा राजदूत मन्त्री बोनाः नागलोकं प्वाहाँ वंगु जुल ।

छिनिसं लेंय वनाचवंबलय जमुनाछुति व वाराणसी नगरया बिचय कावलेचां पलेस्वां पुखू छगु खनाः छगु मखू छगु उपाय याताः जि थुपि नाग तयगु ह्लाःतं मुक्त जुयावनेमाल धकाः मतिइ तयाः - "हे धतरठु जुजुया दूत जुयावःपि नागमाणवकपि ! जिमि जुजुया काय् म्हेभार्यापि निहास्यां जि लखय् ज्वीह्य जुयाः, जि दर-बारय् थयनीबलय् इमिसं जिके पलेस्वां, पलेस्वांया पुसा पलेस्वां गो, पलेस्वां दं इत्यादि महया ला धकाः न्यनी । इपि मचातब्त कोस्यालि भेट यंकावीमानिगु बिन उकि जितः थव पलेस्वां पुखुलिइ छकः तोताभ्यु । यदि जि बयेगु मचा बिस्तार जुल धाःसा जितः पियाचवने स्वाःल । छिपि राजदरवारय् बनाचवं, जि छिमित अन हे वयाः नापलाःवये ।" धकाः मधुरगु स्वरं हवाः चक्कंकाः नाग पिसं बिश्वास याताः कावलेचित्त पलेस्वां पुखुलिइ तोता-बिल । नागमाणवकपि व बंधकाः ताउबिक पियाचवनं नं मवःगुलि व कावलेचा राज दरवारपाखे वन ज्वी धंगु वि-

आत यानाः इति नं राजदरबारपाखे वनाः जुजुपात नाप
लाः वन ।

वाराणसी नगराधिपति महाराजाधिराजबा न्याःने
हाजिर जूवःपि नागमाणवकतय् नाप कुशल वार्ता याये सि-
धयेकाः 'छिपि माणकवत गुगु वेशं वयापि खः ?' धकाः
जुजु न्यानाबिज्यात । उगु अदस्थाय् नाग माणवकविसं-
'भो महाराज ! जिपि छिमि जुजु धतरट्ट नागराजं छवया-
ह्याबिज्यानाः थन वयाचवनापि खः' धकाः ब्रिन्ति याये
व 'गुगु ज्या गुगु कारणं यानाः छिपि थन जिगु राजधा-
निइ वयाचवनापि खः ?' धकाः न्यानाबिज्यात । नागमाणव-
कत-वाराणसी नगराधिपति 'भो महाराज ! जिपि जलसां
धतरट्ट नागराजया कर्मचारित खः । अनया राजदूत जुयाः
समाचार जोनावयाचवनापि खः । जिमि जुजु नागराजं नं
छलपोलपिनिगु सुख सुविधा अन्तराय मज्जीगु तिरोगी
दीर्घाय् उवीगु थःगु दुनेया हृदयं निसं यागु मंत्री-करुणाद्वा-
रा न्यानाह्याबिज्याःगु दु । जिपि च्वंचवनागु नागलोक ज-
लसां अने अनेगु रत्नद्वारा भरिपूर्णं जुयाचवंगु दु । छलपोल
जुजुपात छुं रत्न वस्तु मालधाःसा छुं हे संकोच मयासे
जिमि अज्ञाजुयाबिज्यं हुं महाराज !''

वाराणसी जुजु - 'छिमिसं विन्ति यागु खं न्यानाः
जि अत्यन्त कृतज्ञ जुयाः प्रसन्न जुयाचवनागु दु । छिपि राज-
दूतपिसं इच्छायाःगु वस्तुत नं जितः विन्ति यायेगु छुं
अवसर बियाचवना ।''

नागमाणवक - 'छलपोल महाराजं अनुमति बिया-
बिज्याःनुलि ब्रिन्ति याये त्वना । बांलाक न्यायं बियाः
न्यानाबिज्याहुं । छलपोलया अप्परा समान अत्यन्त
बांलाःह्य पुवी समुद्जा जिमि महाराजधिराजायात
प्रदान यानाः क्षीगु निगु राट्टया बिचय् लुं वहुः द्वाहां
वंगु भिन्नतायागु लं चायेकाछवयेगु इच्छा जुयाचवना । जिमि

आनन्दभूमि

मालिक धतरट्ट महाराजयाके फुकी फुके मर्कागु रत्नयागु
भण्डार दयाचवंगु दु । व अत्यन्त आपाः दयाचवंगु अनधंगु
रत्नत नं छलपोल जुजुपात कोस्यालि चरय् याइगु
अवश्य जुयाचवना महाराज !''

वाराणसी जुजु - 'धतरट्ट नागराज जलसां
प्रजा-बुद्धि बुपि राजदूतत छिमिसं छकः बांलाक बिचाःया-
ना लो । छिपि जुनसां पशुगोनिया तांगत खः । जिपि-
नाप जाःतं मिलय् मजू आःतजक मखु न्यापानिसं परस्परय्
सम्बन्ध तयेगु चलन दुगुमवु । उकि पशु जुयाचवंह
छिमि जुजु नागराजनाप जिपि जाःतं मिलय् मजूपि मनुष्य-
या जातनाप गयेयानाः विवाह सम्बन्ध तयावने के ?''

नागमाणवक - 'छलपोल जुजु धतरट्ट नागराज-
नाप थःपितियागु सम्बन्ध तये मज्जगु जूसा अथे उवीकं
उवीकं छुयानिन्ति छलपोलं मन्त्री जुयाचवंह 'चित्तचूल'
धमहु राजदूत कावलेचित राजरुन्वा समुद्जायात जिमि
जुजुपात चरय्याये धकाः छाय् छोयाह्याबिज्यानागुले ?
अथे राजदूत छोयाह्ये धुंकाः आः जिमिगु जात जुया
बिज्याना च्वंह धतरट्ट नागराजयात जात नीच यानाः
बोबियाबिज्यात । भो महाराज, जिपि नागजातयापि हे
खः । जिमि जुजु धतरट्ट नागराजया तं प्पाहां बल धाःसा
छलपोलयागु ज्ञान जूमां राज्य जूसां धार्थे हे त्याग
याना छवयेमाली । छलपोल जुजुपि जुजु सां ताकालतक
न्यानाचवने दे मखुत । छापि जुजु छुं ऋद्धि-सिद्धि महुम्ह
मनुष्य जुजु उवीकं नं ऋद्धि-सिद्धि बलं सयुक्त जुया
बिज्यानाच्वंगु नागराजयात निन्दा उपहास यानाबिज्यात
खनी ।''

वाराणसी जुजु - 'भो नाग माणवकपि ! आपालं
परिवार दयाः अत्यन्त तःधंगु ऋद्धि दयाबिज्याकहा छिमि
मालिक धतरट्ट महाजनयात निन्दा उपहास यानाः

ह्याबाय्-चबाय् यानागु मखु । छिमि मालिक जुयाबिज्याःम्ह धतरठु नागराज न्यासःगू योजन चबकंगु नागलोक्य राज्ययानाः अपालं ऋद्धि-सिद्धि श्रानुभाव हुह्य खःसांतबि व्यां कचिकं न्या कचिकं नये माःपि सर्वजातयापि जुया-चवन । उत्तमगु मनुष्यजातय् जन्म जुयाचवंह्य जिमि श्रेष्ठह्य ह्याय्मचा छिपिनाप सम्बन्ध तयेबोग्य मजू । राज-कन्या समुद्धानाप ला जिनाप समानगु राज्य हुम्ह उत्तमगु मनुष्य जात जुयाचवंह्य विदेह जुजुनापजक सम्बन्ध तये-योग्य जू ।

उगु खँ न्यनाचर्वपि नागमाणवकतय्सं तसतं तं पिकयाः क्रोधित जुयाः थ्व धाराणससिया जुजुयात थ्वहे थासय् म्हासं विष फये तोताछवयाः स्यानाछवयेमास्ति नःसां तबि “श्री मालिक जुयाचवंह्य नागराजं शीत अन छवया हंगु अनयागु बातावरण सीकेया लागी सम्म खः । स्याना छो धंगु प्राज्ञा बिया मबिज्याः, प्राज्ञा अनसारं ज्या याना यंके माःगुलि थवं स्याना छवयेयोग्य मजू । थ्व अन जूगु खँ वपावकं श्री महाराजबात ब्रित्तियाये श्रुकाः जक यावे

माःगु कार्वाहि याये माली ।” धकाः सन्हा मिलय् यानाः प्याहां वःगु तंयात वाकु छिनाः सहयानाः तुस्त हे नागमाणवकत नागलोक्य तुं ल्याहां वंगु जुल ।

धतरठु नागराजयाथाय् थ्यंकः वनेव “भो राज-दूत जुयावःपि नागमाणवकत ! छिमिसं समुद्रजा राज कन्यायात बोनाहये धुंनला ?” धकाः न्यनाबिज्यायेष नागमाणवकपिसं तसकं तं पिकयाः “भो महाराज ! छलपोलं जिमित बांलाक सफल ज्वी मज्वी धंगु मसीकं हे अन राजदूत यानाः छोयाबिज्यात खनी । छलपोलं तं पिकयाः जिमित अन हे स्यानाछवयेगु इच्छा दःसा स्यानाछवयाबिज्यांहुं । व अत्यन्त अभिमानिम्ह बाराणसी याम्ह जुजुं छलपोलयात बोबियाः जंजाल व दुष्टतारूपं धयाः थः म्हाय्मचाया जातं तःधंगु अभिमानं चवय् छवयाः फुति यानाचवंगु तच्चो जुयाचवन” इत्यादि प्रकारं खःगु मखुगु खँ कनाः नागराजयात तं चायेकेत ब्रित्तियाःवंगु जुल । (कथं)

ॐ

प्रज्ञानन्द स्मृतिग्रन्थ प्रकाशन समितिया

सुचं

बुद्धया जन्मभूमि नेपालय् बुद्धधर्मया परियत्ति, प्रतिपत्ति व प्रतिवेशशासनया उन्नति बुद्धिया निर्ति. शुद्ध बुद्धधर्मया ऐतिहासिक पुनर्जागरणज्याय् म्हापांहा धर्मदूत जुयाबिज्यासे ६३ ब्या दीर्घ जीवनया अन्तिम क्षणतकं अबिच्छिन्नरूपं सक्रियरूपं धर्मप्रचारया ज्याय् संलग्न जुया बिज्याःह्य नेपाःया म्हापांहा धर्मानुशासक संघमहानायक भिक्षु प्रज्ञानन्द महास्थविरया लुमन्तिइ “प्रज्ञानन्द स्मृति ग्रन्थ” प्रकाशन यायेगु ज्याऊवः दुगु खँ सुचं बियाचवना । वसपोलनाप परिचित सद्धर्मप्रेमी महानुभावपिन्त वसपोलं बियाबिज्याःगु योगदान सम्बन्धि अथवा लुमन्ति, विवेचना, अभिव्यक्ति आदि विषयस फक्वभनं संक्षिप्त लेख रचना थ्वहे २०५० फागुनया दुने बियाः ग्बहालि यानाबिज्यायेत / दियेत इनाथ यानाचवना ।

स्वापू तयेगु थाय्- श्री श्वाक्यसिंहविहार

१२/१८६ थंना, यल

फोन - ५२४७६०

“प्रज्ञानन्द स्मृति ग्रन्थ”

प्रकाशन समिति

वीपद् गतिविधि

(नेपालीभाषा)

बुद्धपूजा

२०५० माघ १४, काठमाडौं-

प्रत्येक पूर्णिमाको नियमित कार्यक्रम अन्तर्गत यहाँ आनन्दकुटीविहारमा भिक्षुपञ्जामूर्ति समक्ष शीलाप्रार्थना भई बुद्धपूजा संपन्न भयो । सो बेला धर्मदेशना गर्दै भिक्षु पञ्जापूर्मिले भगवान् बुद्धको प्रतिमा अगाडि राखी बुद्धपूजा गरेको होइन अपितु बुद्धका कुरा स्मरणार्थकात्र मूर्तिको अगाडि उपस्थित भएको कुरा बताउनुभयो । साथै वहाँले सच्चा विभङ्गको कथा प्रस्तुत गरी मानिस ठूलो बासानी हुने जातले होइन उनको कर्म वा कामले हो भन्नुभयो । सो बेला सरस्वती रञ्जितकारको सक्रियतामा बालाजूपरिवारको श्रद्धानुसार भिक्षु, अनगरिका एवं उपासकोपासिकाहरूमा भोजनको व्यवस्था भएको थियो ।

आजीवन ग्राहकमा थप

२०५० माघ १५, काठमाडौं-

बौद्ध पत्रिकामा अग्रगण्यता लिएको आनन्दभूमि मासिक पत्रिकामा प्रतिमहिना आजीवन ग्राहक थपिँदै गई यस पटक थंहिटीका पूर्ण मानन्धर थपिनुभएको छ । आनन्दभूमिको ग्राहक वा आजीवन ग्राहक कुनैपनि बेला बन्न सकिनेछ ।

आनन्दभूमि

बुद्धपूजाको क्यासेट विमोचन

२०५० पाष १३, काठमाडौं-

यहाँको श्रीघः ज्ञानमाला भजनले आफ्नो धर्मधातु वागीश्वर उपसमितिको तर्फबाट भगवान् बुद्धको पूजा हुँदा पाठ गरिने स्तोत्र पालि मौलिक भाषामा क्यासेट रचना गरी प्रकाशित गरेको छ । अनगरिका कमलाद्वारा विमोचन भएको सो बेला प्रमुख वक्ताको रूपमा सुवर्ण शाक्यले आफ्नो मन्तव्य प्रकट गर्नुभयो भने संगीतकार कान्छाबुद्ध बज्राचार्य, दिव्यरत्न तुलाधर र श्रीघः ज्ञानमालाका अध्यक्ष प्रेमबहादुर शाक्यले पनि आफू-आफ्नो मन्तव्य व्यक्त गर्नुभएको थियो ।

धन्यवाद

२०५० माघ २४, काठमाडौं-

आनन्दभूमि पत्रिकाको शुरू पेजको बुद्धवचन कोलम प्रकाशित ठाउँको 'बुद्धवचन' बलक बनाई छापन डिजाइन बनाई निशुल्क प्रदान गर्नुभएकोमा कलाकार बाबुकृष्ण शाक्यलाई आनन्दभूमिपरिवारले धन्यवाद ज्ञापन गरेको छ । स्मरणीय छ आनन्दभूमिको लागि पहिले पनि यस्तै डिजाइन बनाई वहाँले सहयोग पुऱ्याउँदै आउनुभएको थियो ।

ज्ञानमाला प्रथम राष्ट्रिय सम्मेलन

२०५० माघ १८, काठमाडौं-

स्वयम्भू ज्ञानमाला भजन खलःको आयोजनामा

भएको तीन दिने प्रथम ज्ञानमाला राष्ट्रिय सम्मेलन सफलतापूर्वक संपन्न गरेको छ । सम्मेलनको पहिलो दिन विहान भिक्षु अश्वघोष महास्थविरद्वारा झण्डोत्तोलन र शान्ति पत्रपात्रको उद्घाटन भई उपत्यकाका तीन गहरबाट ज्ञानमाला भजन र बाजागाजा समेतले युक्त भएको शान्तिपदयात्रा इटु बहालमा पुगी समाप्त भएको थियो ।

बिउँसेो उपसंघनायक भिक्षु अनिरुद्ध महास्थविरद्वारा 'बोधिमत्' प्रवेचन गरी उद्घाटन भएको ज्ञानमाला प्रथम राष्ट्रिय सम्मेलन भिक्षु अश्वघोष महास्थविरको सभापतित्वमा शील प्रार्थना भई शुरु भएको ।

खलका उपाध्यक्ष शान्तरत्न शाक्यद्वारा उद्घोषित सो समारोहमा प्रमुख अतिथिको आसनबाट नेपालको लागि थाई राजदूत डा० रोनाँग दोबाकुमद्वारा ज्ञानमाला भजनलाई विकासपथमा अग्रसर गराउन प्रयास गर्दै आउनुभएका २० जना सहानुभावहरूलाई प्रसंज्ञापत्र प्रदान गरी ज्ञानमालाको विकास र बृद्धिधर्मको उपादेयताबारे मन्तव्य व्यक्त गरिएको थियो र सो मन्तव्यको तेशालभाषामा अनुवाद मित्र शुशोभनद्वारा गरिएको थियो ।

ज्ञानमाला भजनखलका सचिव किरणकुमार जोशीद्वारा स्वागतभाषण र सरलाहकार परिषद्का सरस्य सुवर्ण शाक्यद्वारा अन्वयाद भाषण गरिएको सो बेला भिक्षु सुदर्शन महास्थविरबाट गोष्ठीको उद्देश्यमाथि प्रकाश पार्नु भएको थियो ।

यसैगरी शान्तरत्न शाक्यद्वारा रचित र फास्टा-बुद्धबाट संगीतबद्ध गरिएको महापनिर्वाण संकीर्त प्रस्तुत भई ज्ञानमाला भजनको लागि योगदान पुऱ्याइएका दिवंगतहरूको निर्वाण कामना गरी १ मिनेट मौनधारण पनि गरिएको थियो ।

दोस्रो दिनको कार्यक्रम अनुसार गोष्ठीका संयोजक सुवर्ण शाक्यद्वारा संबालित गोष्ठीमा धर्मरत्न शाक्यद्वारा कार्यपत्र प्रस्तुत र भुवनलाल प्रधानद्वारा कार्यपत्रमाथि टिप्पणी भई सहभागीहरूबाट प्राप्त प्रश्न र सुझावमाथि कार्यपत्र प्रस्तोता एवं टिप्पणीकर्ताबाट उत्तर दिइएको थियो । प्रेसकाजि बन्नाबाई र बुधी सरिता तुलाधर रेपोटियर रहनुभएको सो गोष्ठीको सभापतित्व भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविरबाट भएको थियो ।

सोही दिन छलफलको लागि सहभागीहरूको तीन समूहमा विभाजित गरिएको थियो । पहिलो समूहमा ज्ञानमाला भजनको रचना र सर्वांगको व्यावहारिकता तथा विकास, दोस्रो समूहमा भजन गायनको उत्पत्ति र विकास तथा तेस्रो समूहमा बृद्धधर्मको उत्पत्तिको लागि विभिन्न क्रियाकलापको आवश्यकता र संजालको तरिका विषय विइएको थियो । सरलाहकार परिषद्का तर्फबाट दिव्यरत्न तुलाधर, रत्नबहादुर सङ्कुमार र बानीमाइ स्थापित निरीक्षक रहनुभएको सो समूहहरूको छलफलको प्रतिवेदन समापन समारोहको बेला संयोजकहरू क्रमशः पुष्प शाक्य, भुवनलाल प्रधान र सखिव लामरत्न तुलाधरले प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्नुभएको थियो ।

भिक्षु अश्वघोष महास्थविरको सभापतित्वमा भएको समापन समारोहमा गोष्ठीका संयोजक सुवर्ण शाक्यले गोष्ठीको उपलब्धि बताउनुभयो र कोषाध्यक्ष शान्तकुमार चित्रकारले धन्यवाद ज्ञापन गर्नुभयो । उपाध्यक्ष शान्तरत्न शाक्यबाट संबालित सो समारोहको प्रमुख अतिथि उपसंघनायक भिक्षु अनिरुद्ध महास्थविर रहनु भएको थियो । सखिव किरणकुमार जोशीले ज्ञानमाला र

(बाकी अर्को कभर पेजमा)